

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

”Rakkautta, aikaa ja kokemusta”

Ikääntyneiden kokemuksia varaisovanhemmuudesta

Satu Puumalainen

Sosiaalialan koulutusohjelma
Seniori- ja vanhustyö
Sosionomi (AMK)

KEMI 2008

Tekijä(t):	Satu Puumalainen
Opinnäytetyön nimi:	"Rakkautta, aikaa ja kokemusta" Ikääntyneiden kokemuksia varaisovanhemmuudesta
Sivuja (+liitteitä):	56 (+1)
Opinnäytetyön kuvaus:	<p>Opinnäytetyössäni olen käsitellyt varaisovanhemmuutta ja nykyajan ikääntyviä. Perinteinen perhe on kokenut muutoksen ja uusille mahdollisuuksille kuten varaisovanhemmuudelle on nyt tilaisuus. Ikääntyneillä on aikaa, kokemusta ja voimavaroja joita tulisi arvostaa yhteiskunnassamme.</p> <p>Teoreettinen ja käsitteellinen esittely:</p> <p>Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsittelen kahta kokonaisuutta, ikääntyvää yhteiskuntaa ja varaisovanhemmuutta. Niissä käsittelen esimerkiksi kolmatta ikää käsitteenä, ikääntyvien arvostusta sekä heidän voimavarojaan.</p> <p>Metodologinen esittely:</p> <p>Opinnäytetyöni tutkimusmenetelmänä käytin kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Tutkimusaineiston keräsin teemahaastattelulla. Haastatteluaineiston analysoin teemoittain. Haastattelin viittä (5) varaisovanhempaa toimivaa ikääntyvää.</p> <p>Keskeiset tutkimustulokset:</p> <p>Haastattelun tulosten pohjalta voi todeta, että varaisovanhemmuus antaa paljon niin isovanhemmille kuin lapsillekin. Ikääntyvät kokivat varaisovanhemmuuden tärkeäksi asiaksi elämässään. Varaisovanhempaa toimiminen edistää kokonaisvaltaista hyvinvointia ja antaa elämän tarkoitusta. Oman tarpeellisuuden kokeminen on erityisen tärkeää ikääntyneenä.</p> <p>Johtopäätökset:</p> <p>Tämän päivän ikääntyvillä on paljon annettavaa. He ovat aktiivisia, hyväkuntoisia ja heillä on sellaisia voimavaroja, joita he voivat käyttää itsensä sekä toisten hyväksi. Varaisovanhemmustoiminta on yksi hyvä mahdollisuus toteuttaa itseään sekä ylläpitää omaa toimintakykyään. Se edistää sukupolvien välistä kanssakäymistä ja voi olla luomassa myönteistä kuvaa nykyajan ikä-ihmisistä nuoremmalle sukupolvelle.</p>
Asiasanat:	Isovanhemmat, resurssit, ikääntyminen, hyvinvointi, sukupolvet, sosiaalinen vuorovaikutus, arvostus

Author(s):	Satu Puumalainen
Title:	"Love, time and experience" Aging people experiences of foster grandparenthood
Pages (+appendixes):	56 (+1)
Thesis description:	<p>In my thesis I have talk about foster grandparenthood and today's aging people. Traditional family is altered and new possibilities as a foster grandparenthood is now opportunity. Aging people have time, experience and resources that we must respect in our society.</p>
Theoretical summary:	<p>In my theory part I talk about two scheme, aging society and foster grandparenthood. I also talk about third age, respect of aging and their resources.</p>
Methodological summary:	<p>In my thesis is used qualitative research method. The study method is theme interwiev. The collected research material was analyzed by themes. I interwieved five (5) aging people who are foster grandparents.</p>
Main results:	<p>In the findings or the interview results I can say that foster grandparenthood gives a lot of to foster grandparents and to children. Aging people feels that foster grandparenthood is important thing in their life. Foster grandparenthood activity improves welfare holistic and gives the aim of life. On aging is important to feel that you are needful.</p>
Conclusions:	<p>These days aging people have lots of giving. They are active, in good shape and they have recourses what they can use on themselves and others. Foster grandparenthood activity is one great opportunity to self-actualize and acting also keeps up your ability of function. Foster grandparenthood improves communication between generations and maybe create positive image of these days elderly people to younger generation.</p>
Key words:	Grandparents, resources, ageing, welfare, generations, social interaction, respect

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	5
2 IKÄÄNTYVÄ YHTEISKUNTA.....	8
2.1 Ikärakenteen kehitys Suomessa.....	8
2.2 Ikääntyvien arvostus	10
2.3 Kolmas ikä	13
3 VARAISOVANHEMMUUS.....	16
3.1 Varaisovanhemmuus käsitteenä.....	16
3.2 Voimavarat.....	20
3.3 Sukupolvityö	24
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS JA MENETELMÄT	27
4.1 Tutkimusmenetelmä ja tutkimuskysymykset.....	27
4.2 Aineiston hankinta ja analysointi	28
4.3 Opinnäytetyöprosessi	31
5 TUTKIMUSTULOKSET	35
5.1 Varaisovanhemmuus, tärkeä osa ikääntyvän elämää.....	35
5.2 Arvokasta annettavaa puolin ja toisin	40
5.3 Toimintaa arjen pyörteessä	44
6 POHDINTA	49
LÄHTEET.....	52
LIITTEET	57
Liite 1	57

1 JOHDANTO

Varaisovanhemmuudella on varmasti suuri tilaus tämän päivän yhteiskunnassa. Perhelämässä on tapahtunut paljon muutoksia ja ydinperheen rinnalle on noussut muita perhemuotoja kuten esimerkiksi yksinhuoltajaperheet, adoptioperheet, sateenkaariperheet, uusioperheet jne. Useilla lapsilla suhde on katkennut isovanhempiin tai heillä ei ole isovanhempia ollenkaan. Samalla moni ikääntyvä kaipaa lastenlapsia. Kaikilla ei automaattisesti ole lapsia tai lapsenlapsia tai perhe asuu kaukana. Ihmettelenkin, miksi varaisovanhemmuustoimintaa ei ole suuremmassa mittakaavassa enempää kehitetty kun tilaus toiminnalle tuntuisi olevan. Suomessa varaisovanhemmuustoiminta on muutamiin järjestöjen ja toimijoiden organisoimaa toimintaa, mutta kuinka saisimme jalkautettua varaisovanhemmuustoiminnan ikääntyvien pariin? Lapissa ei ole minkäänlaista organisoitua varaisovanhemmuustointaa, vaikka epäilemättä tarvetta täälläkin olisi. Tietoisuus varaisovanhemmuudesta, sen arvosta ja mahdollisuuksista on vähäistä ja siksi siitä tulisi puhua enemmän.

Oman perheeni positiiviset kokemukset varaisoisästä, innoittivat minut tutkimaan varaisovanhemmuutta. Erityisesti minua kiinnostavat kolmannen iän saavuttaneet aktiiviset seniorikansalaiset ja heidän mahdollisuutensa toimia haluamallaan tavalla yhteiskunnassamme. Senioreilla on valtavasti erilaisia voimavaroja, joita he voivat hyödyntää niin omiin kuin muidenkin tarpeisiin. Tutkimusjoukkooni kuului senioreita, mutta myös neljännen iän saavuttaneita ikäihmisiä. Varaisovanhempana toimiminen on yksi mahdollisuus tehdä tärkeää ja merkityksellistä työtä sekä pysyä toimintakykyisenä pidempään. Se ei vaadi mitään erityistaitoja tai tiettyä ikää vaan oikeaa asennetta niin varaisovanhemmilta itseltään kuin muiltakin ihmisiltä ja yhteiskunnalta.

Suomi on yksi Euroopan nopeimmin ikääntyviä maita ja uudet eläkkeelle siirtyvät sukupolvet ovat kuitenkin psyykkisesti, fyysisesti ja sosiaalisesti toimintakykyisempiä kuin aiemmat. Lähivuosikymmeninä lisääntyy eläkeikäisten väestön määrä. Väestön muuttuva ikärakenne tulee väistämättä muuttamaan yhteiskuntaa. Eläkkeelle siirtyminen merkitsee ihmiselle usein tärkeiden ja yhteiskunnassa arvostettujen roolien vähenemistä ja menetystä. Samalla se voi luoda myös uusia mahdollisuuksia ja vapauksia. Tällöin on aikaa itselleen ja muille. Hyvinvointiyhteiskuntamme tulisi antaa kaikille kansalaisille mahdollisuudet sosiaaliin suhteisiin ja itsensä toteuttamiseen.

Yhdistyneiden kansakuntien julistus kansainvälisenä vanhojen ihmisten päivänä suuntaa asennoitumista ikäihmisiin ja heidän voimavaroihinsa. Julistuksessa esitetään tavoitteiksi edistää myönteisiä ikäkäsityksiä, kehittää kestävästä kehityksen ja globaalit kumppanuussuhteet huomioon ottavaa ikäpolitiikkaa, innovoida elinoloja ja kehittäviä ratkaisuja, puolustaa ikääntyvien ihmisten voimavaroja ja osoittaa heidän panoksensa yhteiskunnalle. (Hakonen 2008, 121.)

Ikääntyneet tulkitaan julkisuudessa monesti ongelmaksi. Puheet eläkepommista ja muista yhteiskunnan ikääntymiseen liittyvistä uhkatekijöistä ovat arkipäivää, mutta samalla unohdetaan, että osa ikääntyneistä on hyvässä kunnossa, asuu kotonaan eikä koskaan tule tarvitsemaan raskasta laitoshoittoa. Näitä vireitä eläkeläisiä on Suomessa paljon, eivätkä he koe olevansa vanhoja tai raihnaisia toimimaan yhteiskunnan tasavertaisina jäseninä. Negatiivisten asioiden sijaan pitäisi siirtyä puhumaan ikääntyvästä väestöstä voimavarana. Voimavarakäsityksen kannalta on tärkeää tiedostaa se, että ikääntyvät ihmiset eivät ole homogeeninen joukko. Osa ikääntyneistä on terveempiä ja aktiivisempia, kun taas toisilla on erilaisia sairauksia ja avun tarpeita enemmän. Ikääntyminen on hyvin yksilöllistä.

Isovanhempien merkityksestä lastenlasten elämään on alettu puhua entistä enemmän viime vuosina. Viime vuosikymmeninä tapahtuneet yhteiskunnalliset muutokset ovat heijastuneet perhe-elämään ja sen ihmissuhteisiin. Muuttuvassa yhteiskunnassa isovanhemmuuden käsite on laajentunut. Nykyään keskusteluissa isovanhemmuudesta korostuu ajatus siitä, että se voidaan käsittää muunakin kuin biologisena isovanhemmuutena. (Rippstein, Katja 2008.) Suurella osalla perheistä kanssakäyminen isovanhempien kanssa on luontainen osa elämää. On kuitenkin tilanteita, joissa tämä sukupolvien välinen suhde on ongelmallinen tai se on jostain syystä katkennut. Moni ikääntyvä kaipaa lapsia ja lapsenlapsia, eivät toki kaikki. Kaikilla ei ole lapsenlapsia tai lapsenlapset ovat kaukana satojen jopa tuhansien kilometrien takana. (Ijäs 2006, 55.)

Varaisovanhemmuudella voidaan edistää sukupolvien välistä myönteistä vuorovaikutusta. Ikääntyvien näkökulmasta katsottuna se luo aktiivisille ”suurille ikäluokille” mahdollisuuden tehdä antoisaa vapaaehtoista auttamistoimintaa, joka vaikuttaa olennaisesti ikäihmisten hyvinvointiin ja elämänlaatuun. Sukupolvien välinen yhteistyö tarjoaa väylän toteuttaa itseään uusissa rooleissa ja näin ylläpitää ja edistää fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä. Sukupolvia yhdistävää toimintaa toteutetaan monessa päivä-

kodissa, koulussa, seurakunnan päiväkerhossa, perhekeskuksissa, erilaisissa lapsiperhetapahtumissa ja – retkillä. Kun annetaan lapselle mahdollisuus vapaaehtoisten ikäihmisten kohtaamiselle, saadaan aikaan kantava sukupolvien verkko. (Rippstein, Katja 2008.)

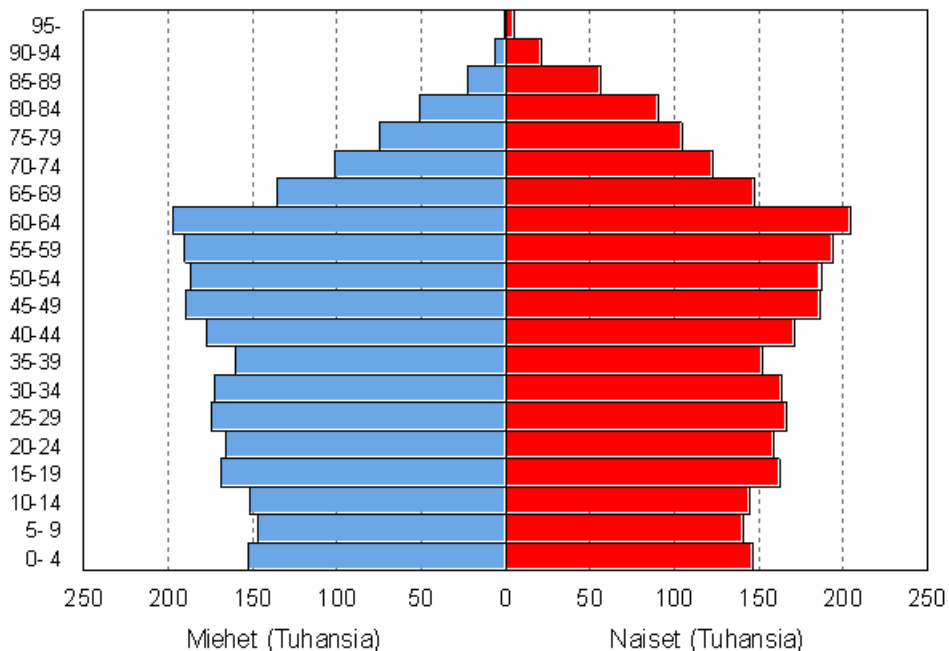
Väestön keskimääräinen eliniän nousu, vanheneminen ja samalla syntyvyyden aleneminen vaikuttavat monella tavalla sukupolvien välisiin suhteisiin. Työikäisten siirtyminen kasvukeskuksiin ja iäkkään väestön siirtyminen kuntakeskuksiin, perherakenteen muutokset erilaisten uusperhemuodostelmien kautta vaikuttavat sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen usein eristämällä eri ikäryhmiä toisistaan. Työelämän vaatimusten kasvu luo perheille uudenlaisia avuntarpeita ja sukupolvien välisiin suhteisiin monimutkaisuutta luo avioerojen kasvu sekä iäkkäimmillä että nuoremmilla. Toisaalta syntyvyyden lasku, eliniän pidentyminen ja vapaa-ajan lisääntyminen mahdollistavat lisääntyneen sukupolvien välisen vapaa-ajanvieton. Taloudellisten resurssien kasvu luo sekin uusia mahdollisuuksia kanssakäymiseen. (Vahanen 2006, 5.)

Tutkimuksessa haastattelin viittä erilaista varaisovanhempana toimivaa henkilöä, jotka olivat taustoiltaan ja iältään hyvin erilaisia. Haastateltavilla oli jo vuosien kokemus varaisovanhemmuudesta ja minua kiinnosti heidän subjektiivinen kokemuksensa asiasta. Työn tavoitteena oli tutkia ikääntyneiden näkökulmasta varaisovanhemmuutta. Miten he olivat kokeneet varaisovanhemmuuden ja mitä se heille antaa. Millaiset motiivit heillä oli alkaa varaisovanhemmiksi? Millaisia voimavaroja he kokevat itsellään olevan?

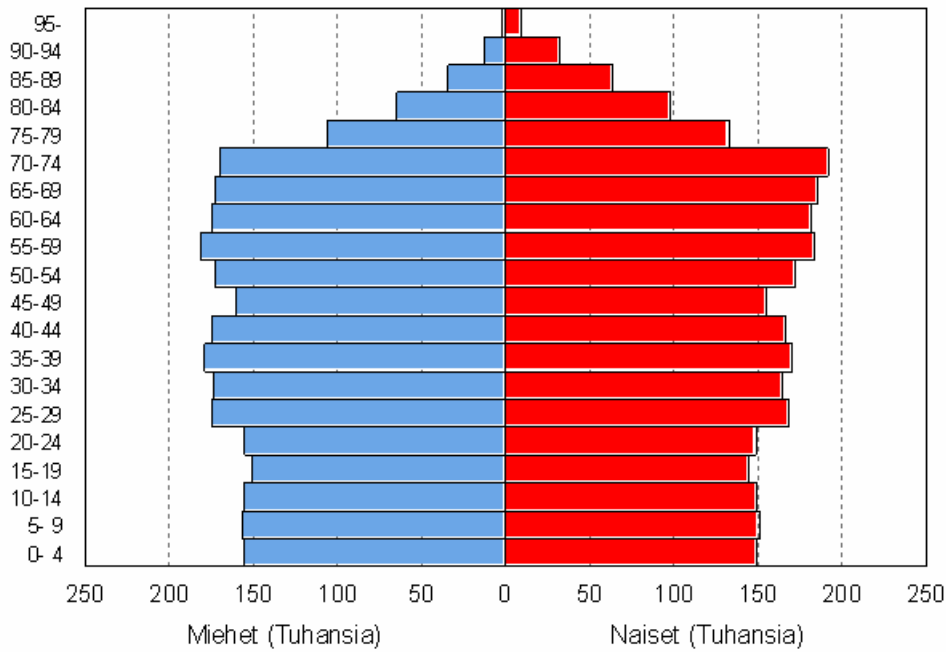
2 IKÄÄNTYVÄ YHTEISKUNTA

2.1 Ikärakenteen kehitys Suomessa

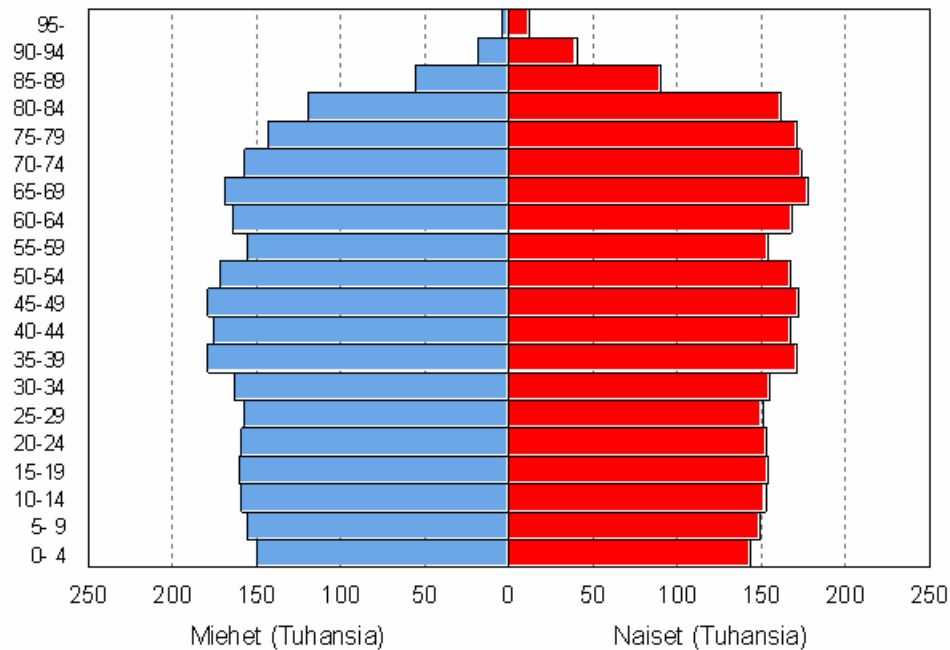
Suomalainen yhteiskunta on nopeasti ikääntymässä. Vuonna 2005 Suomen väestöstä 16 prosenttia oli yli 65-vuotiaita. Ennusteiden mukaan 65 vuotta täyttäneiden määrä ennustetaan nousevan 2030 mennessä 26 prosenttiin ja pysyvän lähes samana seuraavat kymmenen vuotta. Ennusteiden mukaan vuonna 2030 yli 65 -vuotiaita on n. 700 000. Yli 85-vuotiaiden osuuden väestöstä ennustetaan nousevan vuodesta 2007 1,8 prosentista vuoteen 2040 mennessä 6,1 prosenttiin. Siten heidän määränsä nousee nykyisestä 94 000:sta 349 000:een. (Tilastokeskus.) Samanaikaisesti lasten ja työikäisten määrä pienenee, kuolleisuus menee syntyvyyden edelle. Tämä kehitys muuttaa merkittävästi väestön ikärakennetta ja asettaa yhteiskunnalle haasteita. Suurimmillaan ikäihmisväestön kasvuvauhti tulee olemaan 2010-luvulla. Tuolloin suuret ikäluokat, vuosina 1945–1949 syntyneet, saavuttavat vanhuuseläkeiän. (Helander 2006, 38.) Tällä hetkellä Suomessa syntyvällä poikalapsella on tilastollista elinikää jäljellä 75,6 vuotta ja tyttölapsella 82,8 vuotta. (Tilastokeskus.)

Kuvio 1. Väestö iän ja sukupuolen mukaan 2010, ennuste 2007 (Tilastokeskus)

Kuvio 2. Väestö iän ja sukupuolen mukaan 2020, ennuste 2007 (Tilastokeskus)

Kuvio 3. Väestö iän ja sukupuolen mukaan 2030, ennuste 2007 (Tilastokeskus)

Ikääntyneiden asema yhteiskunnassa on kaksitahoinen. Toisaalta heidät katsotaan voimavaroiksi tietoineen ja kokemuksineen, joita nuoremmalla väellä ei ole. Toisaalta taas kasvavaa ikääntyneiden määrää pidetään lisääntyvien huoltovelvoitteiden takia rasitteena yhteiskunnalle. Vanhustyön suurena haasteena onkin ottaa huomioon ikääntyneiden voimavarat ja oppia pitämään vanhustyön perustaa lääketieteellistä näkökulmaa laajempaan sosiaalisena ja kulttuurisena voimavarana. Ikääntyneiden voimavarojen monipuol-

linen huomioon ottaminen lisää sekä heidän toimintakykyään että myös koko yhteisön voimavaroja. (Aejmelaeus & Kan & Katajisto & Pohjola 2007, 26.) Yksilön näkökulmasta vanheneminen merkitsee milloin hitaampaa, milloin nopeampaa, mutta joka tapauksessa jossakin vaiheessa fyysisen ja osin psyykkisen kunnon heikkenemistä. Tämä raihnaistuminen on hyvin yksilöllistä, ja sen etenemiseen voi vaikuttaa omalla toiminnallaan, esimerkiksi säännöllisesti kuntoillen. Varsin huomattava joukko ikääntyneistä ei välttämättä edes ehdi kokea pitkälle menevää raihnaistumista ennen kuolemaansa. (Jyrkämä 2005, 268.)

Onnistuneesti vanheneva yhteiskunta ei pidä mitään ikäryhmää uhkana, onnettomuutena tai rasitteena eikä myöskään hyödyttömänä tai tarpeettomana. Ikääntyneet ovat voimavara yhteiskunnassamme. Heillä on paljon tietoa, taitoa ja elämäkokemusta, jota on tärkeä välittää tuleville sukupolville. Yhä useammin ikääntyneet ovat hyväkuntoisia, elinvoimaisia, aktiivisia ja pystyvät elämään itsenäisesti varsin korkeaan ikään. Yhteiskunnalla on suuri haaste kehittää eläkeläisille uusia toimintamuotoja, joissa he voivat olla täysivaltaisia toimijoita. Se vaatii ennakkoluulottomuutta ja uusia asenteita ikääntyneitä kohtaan. Uusia työmenetelmiä on jo kehitelty, mutta kestää oman aikansa ennen kuin ne kiinnittyvät tukevasti muiden työmuotojen joukkoon. Modernissa yhteiskunnassa sukupolvi ei enää tarkoita pelkästään tiettyä ikäpolvea, vaan yhteiskunnalliset murrokset tuottavat kokemusmaailmaltaan toisistaan erottuvia kokemuksellisia sukupolvia ennakkoluulottomasti. (Suomi 2003, 179.)

2.2 Ikääntyvien arvostus

Moderni aika arvostaa nuoruutta, uutta, dynaamisuutta ja muutosta, ja näin siinä on sisäänrakennettu taipumus ageismiin, vanhojen ihmisten varustamiseen kielteisiin mielikuviin. Jokainen aikakausi tuottaa oman vanhuskäsityksensä. Vanhuskäsitys on sidoksissa vallitsevaan kulttuuriin ja yhteiskunnan rakenteisiin. Yhteiskunnassa vallitsee samanaikaisesti erilaisia vanhuskäsityksiä ja siten monenlaista suhtautumista ikääntyviin. Vallitseva vanhuskäsitys on ikääntyneitten kannalta tärkeä, koska vanhuskäsitykset heijastavat siihen, millainen arvo ikääntyneille annetaan yhteiskunnassa, millaisena nähdään ideaalinen vanheneminen ja mitkä ovat ikääntyneiden oikeudet ja velvollisuudet. Nykyisin ikääntyneiden asemaan vaikuttaa kaksi erilaista vanhuskäsitystä, medikaalinen eli biolääketieteellinen ja sosio-kulttuurinen. Biolääketieteellinen vanhuskäsitys pelkis-

tää vanhenemisen ja vanhuuden raihnaisuudeksi, sairauksiksi, diagnooseiksi ja patologiaksi. Se hämärtää vanhuuden ymmärtämistä arvokkaana ja asiaankuuluvana osana elämää. Biolääketieteellinen vanhenemisen malli on vähenevä tai laskeva malli, jonka kautta vanheneminen mielletään pääosin kielteisenä. Mallin avulla on vaikea nostaa esiin vanhenemiseen liittyviä voimavaroja, koska vanhuus nähdään etupäässä ongelmana. (Koskinen 2004, 14.) Medikaalisessa vanhuskäsityksessä ikääntyvät nähdään homogeenisena ryhmänä.

Sosiokulttuurinen vanhuskäsitys näkee ikääntymisen myönteisemmin historiallisena, kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä. Se korostaa vanhenemisen moninaisuutta, näkee ikääntymisen jopa uutena mahdollisuutena ja kiinnittää huomiota ikääntymiseen liittyviin vahvuuksiin ja voimavaroihin. Se korostaa myös yksilöllisyyttä ja heterogeenisyyttä. Siinä ikääntyvä nähdään täysivaltaisena kansalaisena. Sosiokulttuurisen näkemyksen mukaan vanheneminen voi monessa suhteessa merkitä kasvua ja kehitystä eikä vain alenevaa suuntaa. (Koskinen 2004, 15.) Sosiokulttuurista vanhuskäsitystä kuvaa hyvin voimavaralähtöisyys eli kiinnitetään ongelmien ja menetysten sijaan huomiota ikääntyvän vahvuuksiin, pätevyyteen ja osaamiseen. Medikalisaatio on lisääntynyt viime aikoina vanhuskysymysten ympärillä, raha usein ratkaisee ja se näkyy esimerkiksi vanhusten hoidossa. Onneksi on nähtävissä myös sosiokulttuurisen vanhuskäsityksen vahvistumista. Nykyään esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan koulutuksessa painotetaan sosiokulttuurisen työotteen tärkeyttä sekä keskitytään ihmisten voimavaroihin. Seniori- ja vanhustyöhön kehitellään koko ajan uusia työtapoja ja menetelmiä, jotka tukevat ikääntyvien osallisuutta ja aktiivisuutta.

Suhtautuminen ja odotukset ikääntyneitä kohtaan ovat suomalaisessa yhteiskunnassa ristiriitaisia ja jännitteisiä. Samanaikaisesti korostetaan ikääntyneitten vahvuuksia työntekijöinä ja heitä syrjitään työmarkkinoilla. Ikääntyneistä puhutaan homogeenisena joukkona, mutta samalla korostetaan ikääntyneiden heterogeenisyyttä. Ikääntyneitä kehoitetaan osallistumaan ja olemaan aktiivisia, mutta samalla odotetaan, että he jättävät esimerkiksi luottamustehtävänsä nuoremmille. Tiedotusvälineissä puhutaan usein eläkepommista ja hoitotaakasta, mutta samalla markkinoidaan tuottavan vanhenemisen käsitettä. Eläkeläisiltä odotetaan vapaaehtoistyön tekemistä, omaishoitajana toimimista ja järjestöelämään osallistumista. He ovat tärkeitä perinnönjättäjiä ja kuluttajia. Samanaikaisesti ikääntyneitä saatetaan pitää tuottamattomina, heitä ei arvosteta eikä oteta huomioon. (Koskinen 2007, 36.)

Nykyään korostetaan, että vanhuus on elämänvaihe, johon liittyy kehitystehtäviä ja kriisejä. Ikääntymistä tarkastellaan yksilön elämänkulun näkökulmasta, jolloin yksilö sekä hänen omien voimavarojensa merkitys korostuvat. Nykypäivänä ikääntymistä kuvaakin toimintakyky, ei niinkään ikä. Ihmisen eliniän pidentyessä vanhuuden rajaa on siirretty entistä myöhäisemmäksi. (Aejmelaeus ym. 2007, 319.) Ikääntyneet ihmiset tuntevat itsensä yleisesti kronologisia vuosiaan nuoremmiksi. Tämä on sitä todennäköisempää, mitä terveemmäksi ja onnellisemmäksi ihminen kokee itsensä. (Julkunen 2008, 16.)

Ikääntyneen väestön osuuden kasvu ei ole tuonut selkoa siihen, millä ilmaisulla tai nimikkeillä ikääntyvien joukkoa tulisi kutsua. Nimike tai titteli, jolla henkilöä kuvataan tai puhutellaan vaikuttaa olennaisella tavalla hänen kokemaansa arvostukseen ja itsetuntoon. Termistö ikäihmisten ympärillä on muodostunut hyvin kirjavaksi. Ikääntyviä kuvataan useilla eri termeillä kuten esimerkiksi vanhus, ikäihminen, seniori, iäkäs, eläkeläiset jne. Käytettävien termien tulee kuitenkin olla ikäryhmään kuuluvien enemmistön kannalta myönteinen tai vähintäänkin neutraali. (Helander 2006, 16–18.)

Vanheneminen kuuluu meidän ihmisten elämään täysin luonnollisena osana. Ihminen on arvokas yksilö koko elämänsä ajan. Ihmisarvo ei katoa ikääntymisen myötä. Vanhuuden arvostukseen vaikuttavat vallalla olevat arvot, esimerkiksi nuoruuden ylistäminen, tuottavuus ja yksilöllisyyden arvostaminen. Ikääntyneillä on paljon kokemusta, perinteitä ja pitkän elämän antamaa viisautta, joita tulisi arvostaa yhteiskunnassamme, jossa markkinataloudelliset arvot, tehokkuus ja tuottavuus ovat vallalla.

Uuden vuosituhaten alkuvuosien ikääntyneet nähdään yksilöllisenä ja aktiivista elämänvaihetta viettävänä. Elettäessä pitkän iän oloissa ollaan kehittämässä uudenlaisia eläkeläis- tai vanhenemisen kulttuuria. Tässä kulttuurissa korostuvat ikääntymisen moninaisuus, diversiteetti, yksilölliset valinnat ja kuluttamisen keskeinen rooli. Eläkeläisyyteen katsotaan kuuluvan huomattavasti enemmän uusia mahdollisuuksia, vapaaehtoisia valintoja ja laajempia elämäntyyliä kuin aikaisemmin. (Koskinen 2007, 37.) Ikääntymisen kuva on aiempaa nuorekkaampi, ja vanhuutta lykätään yhä kauemmas elämänkulussa. Ikääntyneet näkyvät yhä enemmän esimerkiksi mainoksissa.

Eläkkeelle siirtyminen on yksi muutosvaihe elämässä, joskus siihen voi liittyä riittämättömyyden, pettymyksen ja tyhjyyden tunteita. Nämä tunteet tulisi olla ohimeneviä, eivätkä sinällään vaarallisia. Myös ikäihmisen tulisi saada kokea itsensä hyödylliseksi

elämäkokemustensa, tietojensa, taitojensa ja perinteiden siirtäjänä seuraavalle sukupolvelle. Eläkeikä voi olla myös uuden ajan alku, joka mahdollistaa laajemman itsensä toteuttamisen ja muodostua jäämättä jääneiden unelmien toteuttamisen ajaksi.

Tarvitsemme sellaista asenteiden muutosta, että emme näe ihmistä vanhuksena vaan persoonana ja nimenomaan sellaisena persoonana, joka – paitsi että on vanhempi – on edelleen sitä, mitä hän on aina ollut. Hän on esimerkiksi kykenevä kokemuksiin, joita fyysiset muutokset mahdollisesti osaltaan rajoittavat. Joka tapauksessa hän on traditio-naalisen viisauden, syvän hiljaisen tiedon, kantaja. (Kurki 2007, 27.) Ikääntyvät ja ikäänntyneet ovat ominaisuuksiltaan ja elämäntilanteiltaan, taustoiltaan ja tuntemuksiltaan heterogeeninen väestöryhmä, jonka elämistä ja olemista ei voi teemoittaa tai tulkita vain yhden ikääntymiskuvaston tai viitekehyksen mukaisesti. (Jyrkämä 2005, 269–270.)

2.3 Kolmas ikä

Kolmannella iällä tarkoitetaan aikaa eläkkeelle jäännin jälkeen, mutta ennen varsinaista vanhuuden aikaa. Se on työnjätön ja lasten kotoa lähtemisen aikaa. Kolmannessa iässä, kun ihminen on eläkkeellä ja vapaa, hän pystyy toteuttamaan omat tavoitteensa niin täydellisesti kuin mahdollista. Kolmas ikä on henkilökohtaisten saavutusten ja onnistumisen aikaa. (Riihiaho 2007, 15.) Kolmannelle iälle on tyypillistä ajatus aktiivisesta elämänjaksosta. Yksilötasolla kolmas ikä ei ole kuitenkaan määritettävissä kronologisen iän perusteella. Kyse on sekä yksilöllisesti että sosiaalisesti kokonaan uudesta elämän kokemisen jaosta, kolmannesta iästä uutena elämänvaiheena. (Jyrkämä 2005, 309.)

Peter Laslett`ia (1996) pidetään eittämättä kolmannen iän teorian ja käsitteiden kehittäjänä (Koskinen & Riihiaho 2007, 46). Kolmannen iän yleisessä teoriassa Laslett kehittää uudenlaista elämäntilanteen jaottelua, uudenlaista ajattelua elämäntilanteesta. Kolmannen iän käsitteen taustalla on ajatus elämäntilanteen nelijaosta. Ensimmäiseen kuuluvat lapsuus ja nuoruus. Toinen ikäkaus on ikäkausista pisin, siihen liittyvät aikuisuuden toimet, perheen perustaminen ja ansiotyö. Kolmannen iän ajanjakso on työnjätön ja varsinaisen vanhuuden väliin jäävä elämänvaihe. Kolmannen ikäkauden jälkeen tulee neljäs ikäkaus eli varsinainen vanhuus, jolloin alkaa hoidon tarve lisääntyä ja sitä kautta riippuvuus muista ihmisistä. (Vanhus- ja eläkeasioiden neuvottelukunta 2006.) Laslett kuvaa kolmatta ikää sekä kollektiivisena että yksilöllisenä asiana, henkilökohtaisen täyttymyksen

kautena. Ihminen on tässä iässä vapaa toteuttamaan persoonallisia päämääriään niin täydellisesti kuin se on mahdollista. (Koskinen & Riihiaho 2007, 47.)

Kolmas ikä edellyttää, että eletään pitkän iän oloissa, on saavutettu tietty elinajan odotteen pituus, kuten Suomessa on. Kolmas ikä määritellään useimmiten aikaan 50, 55 tai 60-vuotiaana ja päättymään 75–80-vuotiaana. Kaiken kaikkiaan kolmas ikä voi olla varsin pitkä elämän vaihe. Se voi kestää jopa 25–35 vuotta. Kolmas ikäisiä voidaan kutsua myös seniori-ikäiseksi. Kolmasikäisillä on mahdollisuus päättää mikä on heidän omasta mielestään mielekästä viimeisinä täyden aktiivisuuden vuosina. Kolmas ikä tekee mahdolliseksi monia vaihtoehtoja, kuten matkustamisen ja seikkailun kokemisen, vapaaehtoistyön, kouluttautumisen ja opiskelun, käsityöt ja taideharrastukset, kotielämän, puutarhanhoidon, taloudenhoidon, aiempien mielenkiintojen jatkamisen sekä isovanhemmuuden tarjoamat mahdollisuudet. (Riihiaho 2007, 16–17.)

Eläkeiän saavutettuaan kolmasikäiset ovat vapaita ja haluavat olla enemmän tekemisissä lastenlastensa kanssa. Silloin on aikaa auttaa lastenhoidossa ja vielä paljon voimia toimia pienten lasten kanssa. Useimmat eläkeläiset eivät halua jäädä paikoilleen vaan olla aktiivisia ja hyödyllisiä. Kaikilla eläkeläisillä ei ole mahdollisuutta olla tekemisissä lasten kanssa, jolloin varaisovanhemmuus on oivallinen tapa sukupolvien väliseen kansa käymiseen. Mikä olisi parempaa aikaa toimia varaisovanhempana kuin kolmas ikäkausi?

Kolmannen iän näkökulma ja aktiivinen ikääntyminen ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa. Aktiivisessa ikääntymisessä tärkeää on ihmisten hyvä elämänlaatu iäkkäänä, samoin kuin kolmannessa iässä. Samoin tavoitteena molemmissa on ikäihmisen osallistuminen eri toimintoihin omien tarpeidensa ja halujensa mukaisesti. Kolmannessa iässä olevat ovat pääosin hyväkuntoisia, monet heistä ovat taloudellisesti hyvässä tilanteessa, heillä on aikaa ja ennen kaikkea he ovat kiinnostuneita osallistumaan ympäristönsä tapahtumiin. (Riihiaho 2007, 27.) Aktiivinen toiminta ja aktiivinen tapa elää, ylläpitää fyysistä ja psyykkistä toimintakykyä, sosiaalisia suhteita ja sosiaalista osallistumista.

Kolmannessa iässä esiintyy paljon yksilöllisiä vaihteluita. Kaikki kolmasikäiset eivät ole aktiivisia ja hyväkuntoisia. Kaikki eivät voi nauttia kolmannesta iästä ja olla tuottavia. Kaikkien elämä ei etene siten, että ensin on selvästi erottuva kolmas ikä ja vasta sitten vanhuus. Joku vajoaa vanhuuteen kohta eläkkeelle jäätyään, joku toinen ei sinne

ehdi ennen kuolemaansa. (Karisto 2004, 91.) Huono terveys, pienet tulot, kulkuvaikeudet, yksinäisyys ja suuret elämänmuutokset vaikeuttavat ja estävät osallistumista. Tällä hetkellä yhteiskunnassamme arvostetaan aktiivista ja tuottavaa ikääntymistä. Kolmas ikä on aikaisempaa myönteisempää vanhuuden kuvaa edistävä käsite. Se kapinoi mekaanista elämänkaariajattelua vastaan, jossa elämän jälkipuolisko näyttäytyy alamäkenä. (Karisto 2004, 102.)

Kolmas ikä on Suomessa erityisen ajankohtainen. Ensiksi siksi, että eläkeikään tulevat ovat aiempia ikäluokkia terveempiä ja siten terveitä elinvuosia on odotettavissa aikaisempaa enemmän. Toiseksi pian eläkeikään tulevat suuret ikäluokat ovat nimensä mukaan aikaisempia ikäluokkia suurempia, joten kolmannessa iässä olevien määrä tulee kasvamaan nopeasti. Lukumääräisesti kolmannessa iässä olevia tulee olemaan selvästi enemmän kuin niitä, jotka ovat sosiaali- ja terveyspalvelujen suurkäyttäjiä. (Vanhus- ja eläkeasioiden neuvottelukunta 2006.)

3 VARAISOVANHEMMUUS

3.1 Varaisovanhemmuus käsitteenä

Varaisovanhemmuus tarkoittaa isovanhempi-iässä olevan vastuunottoa nuoremasta sukupolvesta riippumatta siitä, ovatko he keskenään sukulaisia vai eivät (Marin 2002, 113). Isovanhemmat ovat lasten sosiaalista pääomaa, osa lasten elämän merkittävää ihmissuhdeverkostoa. Heillä on kiinnostusta lapsia kohtaan ja halua vaalia suhteita. Isovanhemmat edustavat arkipäivän turvallisuutta ja rakkautta lasten elämässä. Isovanhemmuus on ilo ja onni, niille joiden kohdalle se osuu. Isovanhemmuus on kuitenkin ennen kaikkea sukupolvisuhde pieniin kasvaviin lapsiin riippumatta biologisista siteistä. (Taipale, 2002.) Vappu Taipaleen isovanhemmuus käsite voidaan rinnastaa myös varaisovanhemmuus käsitteeseen.

Isovanhemmuuden ei tarvitse välttämättä olla geneettistä vaan se voi olla myös sukupolvien välinen suhde. Varaisovanhemmuus ei edellytä biologista suhdetta lapseen, vaan kuka tahansa voi halutessaan toimia varaisovanhempana. Tärkeää on, että varaisovanhempi saa itse päättää, miten hän toimii isovanhempana. Varaisovanhemmuus ei vaadi supertaitoja, riittää kun pitää lapsista, on kiinnostunut heidän elämästään ja on valmis sitoutumaan varaisovanhempana olemiseen. Varaisovanhemmuudessa on keskeistä vahva vuorovaikutus lapsen ja aikuisen kesken. Merkityksellistä on lapsen nähdä, huomataksi ja arvokkaaksi tuleminen kokemus sekä sukupolven ketjun jatkuvuuden esille tuominen ja varmistaminen (Sinnemäki 2005, 9). Varaisovanhemmuudessa on tärkeää huolenpito ja kiintymys. Uudessa tilanteessa ei ole niinkään merkittävää se, kuka on kenenkin lapsi, vaan hyväksyntä ja turvan tarjoaminen (Ijäs 2004, 97).

Varaisovanhemmuus on myönteinen asia ikääntyville ja se herättää paljon tunteita. Se merkitsee varaisovanhemmille uutta elämänsisältöä ja tarkoitusta, merkityksellisyyden ja yhteiskuntaan kuulumisen tunteita ja nämä positiiviset tunteet voivat tukea ikääntyvien hyvinvointia. Varaisovanhemmuuden kautta ikääntynyt saa mahdollisuuden kokea samoja asioita ja tuntemuksia kuin isovanhempi, jolla on biologisia lapsenlapsia.

Varaisovanhempana toimiminen on eräänlaista tukihenkilötoimintaa, joka edellyttää osallistujalta pitkäaikaista sitoutumista toimintaan. Varaisovanhempi tekee vapaaehtois-

ta auttamistyötä, jossa kummankin osapuolen elämänlaatu ja hyvinvointi lisääntyvät. Auttamistyö perustuu vahvasti kohtaamiseen ja keskinäiseen vuorovaikutukseen. (Vaananen 2006, 56.) Varaisovanhempitoimintaa voidaan verrata perinteiseen isovanhempaan toimimiseen. Varaisovanhemmilla on ikään kuin oma lapsenlapsi, jonka elämään he osallistuvat ja vuorovaikutus voi muodostua hyvinkin läheiseksi, biologisen isovanhemmuuden kaltaiseksi.

Varaisovanhemmuus ei kuitenkaan välttämättä edellytä minkäänlaista yhdistys/tukitoimintaa, vaan sitä voi toteuttaa myös yksityishenkilönä itsenäisesti. Jokainen varaisovanhempi valitsee itselleen sopivan vaihtoehdon toiminnan muodosta. Varaisovanhemmuutta ei voi suoraan määritellä vapaaehtoistyöksi, vaan se on pikemminkin ihmissuhde, jossa on elementtejä tukihenkilötoiminnasta ja biologisesta isovanhemmuudesta. Varaisovanhemmuus ei ole aina tietoinen valinta, vaan siihen voi myös ajautua esimerkiksi avioliiton, adoption tai muun sukulaisuuden kautta. Sukupolvien ketju voi toteutua monella tavalla. Biologinen perimä ei ole ainoa tie isovanhemmuuteen. Kysymys on asenteista ja ennen kaikkea rakkaudesta ja välittämisestä. (Ijäs 2006, 56.)

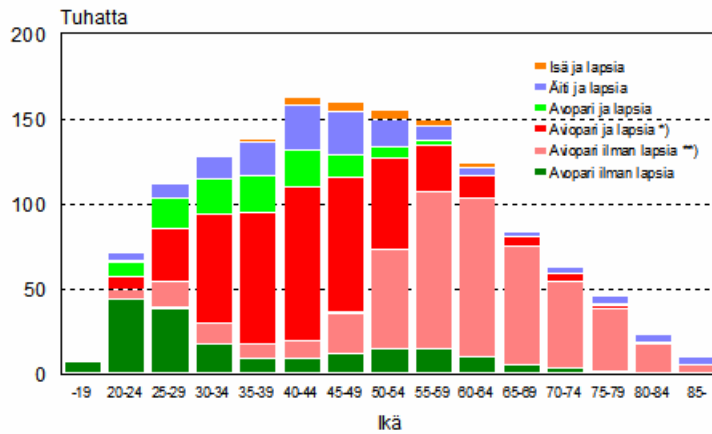
Varaisovanhempaan toimiminen antaa ihmiselle mahdollisuuden tuntea tekevänsä jotain tärkeää. Se antaa mahdollisuuden toteuttaa ja ilmaista tärkeinä pitämiään arvoja. Toiminnan kautta ikääntyvä oppii uusia asioita ja näin kokee kehittävänsä itseään. Toiminta mahdollistaa sosiaalisten kontaktien ylläpidon ja luomisen sekä antaa ikääntyvälle mahdollisuuden tutustua lasten arkeen ja elämään. Varaisovanhemmuus on henkilökohtainen kokemus ikääntyvälle ja siksi sen merkityksiä on vaikea käsitteellistää. Varaisovanhemmuuden merkitykset vaihtelevat elämäntilanteiden mukaan lastenlasten kasvaessa ja oman elämän karttuessa. Jokainen varaisovanhempi kokee varaisovanhemmuuden yksilöllisesti ja ainutlaatuisesti. Ei ole olemassa yhtä tiettyä mallia varaisovanhemmuuteen vaan jokainen tekee siitä oman näköisensä.

Perhe on selvästi ollut muutoksen tilassa 1970-luvulta lähtien. Lapsia hankitaan entistä vähemmän, avioero otetaan entistä herkemmin ja uusia yhdessä elämisen malleja etsitään ja kokeillaan. Jokaisella on nykyään ikään kuin kappale omaa elämää, jonka tapahtumat on sommiteltava itselle sopivaksi kokonaisuudeksi. Esimerkiksi sukupolvien väliset suhteet elävät ja monipuolistuvat. Joku elää perinteisemmin, joku etsii uutta. Joka tapauksessa kysymyksiin ”mitä on perhe” ja ”miten perheessä eletään” on yhä vaikeam-

pi löytää yksiselitteisiä vastauksia. (Jokinen & Saaristo 2006, 200–201.) Nyky-yhteiskunta on tuonut vanhojen perinteisten perheiden rinnalle koko joukon uusia. Sosiaalisista suhteista tulee neuvoteltavia. Suhde solmitaan, jos osapuolet kokevat sen itsensä kannalta mielekkääksi. (Jokinen & Saaristo 2006, 215.) Varaisovanhemmuus voidaan määritellä sosiaalisiksi suhteeksi.

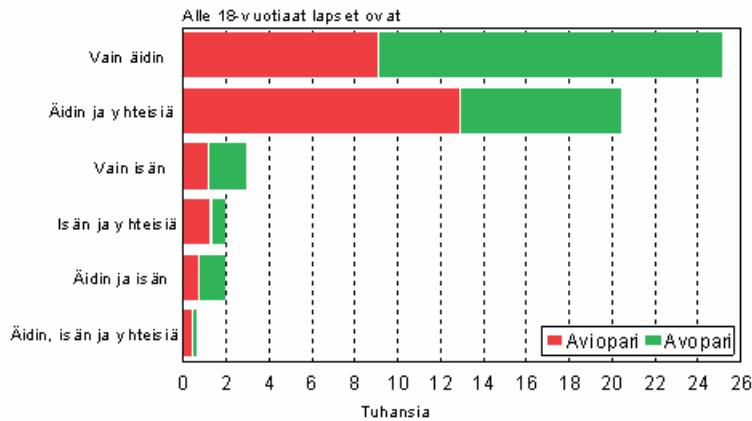
Marjatta Marin puhuu yhteiskunnallisesta isovanhemmuudesta, jolla hän tarkoittaa isovanhempi-iässä olevien vastuuta nuoremmista ikäpolvista riippumatta siitä, ovatko he keskenään sukua vai eivät. Yhteiskunnallinen ja sosiaalinen isovanhemmuus voivat lisätä vanhojen ihmisten arvostusta ja luoda uudenlaisia tukiverkostoja eri ikäryhmien välille. (Marin 2003, 181.) Varaisovanhemmuutta voidaan kutsua myös yhteiskunnalliseksi isovanhemmuudeksi, sosiaalisiksi isovanhemmuudeksi tai vaan varamummoksi tai papaksi. Merkitykset ja toimintatavat vaihtelevat hieman eri nimityksien mukaan.

Suomessa oli vuoden 2007 lopussa 1 438 000 perhettä. Perheisiin kuului 76 prosenttia väestöstä. Kaksi kolmasosaa perheistä oli avioparien perheitä. Avoparien perheitä oli 21 prosenttia ja yhden vanhemman perheitä hieman alle 13 prosenttia. Saman sukupuolen rekisteröityjen parien perheitä oli 1 089. Lapsiperheessä asui vuodenvaihteessa kotona keskimäärin 1,83 lasta. Nykyisten lapsiperheiden lopullinen lapsiluku on keskimäärin 2,4 lasta. Uusperheitä oli vuoden 2007 lopussa 53 000. Uusperheessä on vähintään yksi alle 18-vuotias vain toisen vanhemman lapsi. Näitä lapsia oli lähes 78 000. (Tilastokeskus.) Tilastokeskuksen tietojen mukaan suomalaisissa perherakenteissa on tapahtunut suuria muutoksia. Avoparien ja yksienhuoltajien määrä on noussut. Vuonna 2002 meille tuli myös kaksi juridisesti kokonaan uutta perhetyyppiä eli rekisteröity miespari ja rekisteröity naispari. (Paajanen 2007, 10.) Uusperheiden määrä on noussut tasaisesti. Nykyään oman perheen perustaminen ei ole itsestään selvyys, kaikki eivät halua lapsia tai vakituista parisuhdetta. Lapsettomuus on myös lisääntynyt, eivätkä kaikki saa hyvästä hoidosta huolimatta lapsia.

*) sis. 149 rekisteröityä paria **) sis. 940 rekisteröityä paria

Kuvio 4. Perheet tyypeittäin vaimon/äidin iän mukaan 2007 (isä ja lapsia -perheet isän iän mukaan) (Tilastokeskus)

Kuvio 5. Uusperheet koostumuksen mukaan 2007 (Tilastokeskus)

Varaisovanhemmuus antaa paljon ikääntyneelle, mutta myös lapselle ja vanhemmille. Jokainen lapsi toivoo, että hänellä on oma mummo ja pappa joiden kanssa hän voi viettää aikaa. Kaikilla ei kuitenkaan ole tähän mahdollisuutta. Lapset ovat yleensä hyvin sopeutuvaisia ja avoimia uusille vuorovaikutussuhteille. Siksi kiinnittyminen varaisovanhempiin onnistuu usein. Isovanhemmat ovat tärkeässä roolissa lapsen elämässä. Varaisovanhemmille uskaltaa kertoa epäonnistumisistaan ja pyytää neuvoa elämänsä pulmatilanteissa (Aukia & Manninen 1997, 215). Modernin ajan individualisteille ja jopa yksin kasvaneille yhteydet isovanhempi-ikäisiin voivat paikata suhdetta sukupolvi-en ketjussa. Omat juuret ja historian tunteminen yleensä antavat perspektiiviä omalle identiteetille. Tämä puolestaan lisää sosiokulttuurista ja sosiaalista pääomaa. (Suomi 2003, 182.)

Lapsiperheiden vanhemmat kokevat suhteellisen harvoin saavansa riittävästi konkreettista apua tai henkistä tukea vanhemmuuteen (Lammi-Taskula & Salmi 2008, 52). Jos omat vanhemmat tai sukulaiset asuvat kaukana voi varaisovanhempien apu olla korvaamaton. Varsinkin silloin kun lapset ovat pieniä, apua voidaan tarvita hoitojärjestelyihin sekä vanhempien henkiseen jaksamiseen. Nyky-yhteiskunnan meno on nopea-tempoista ja tulosta tulee tulla joka paikassa, jolloin vanhemmuus joutuu kovalle koetukselle. Vanhemmat tarvitsevat tukiverkkoa ympärilleen ja luotettavia ihmisiä joilta he voivat kysyä neuvoja ja saada tukea tarvittaessa. Varaisovanhemmat voivat vastata näihin tarpeisiin pitkällä elämäkokemuksellaan ja tarvittavalla vapaa-ajallaan. Varaisovanhempien ja vanhempien välit voivat olla hyvinkin läheisiä, muistuttaa jopa vanhempi/lapsi suhdetta.

3.2 Voimavarat

Voimavara käsitteen määrittely on usein vaikeaa vanhusten kohdalla. Yleisesti puhutaan, että ikääntyvillä on paljon voimavaroja, mutta niiden erittely on vaikeaa. Voimavarat ovat resursseja, pääomia, jotka ovat vahvuuksia ja hyviä asioita, joita ikääntymiseen ja vanhuuteen liittyy. Lars Tornstam (1982) (Koskinen 2004, 22) analysoi ikääntyneiden voimavaroja määritelmällä:

”Resurssi laajassa merkityksessä on aineellinen, persoonallinen ja henkinen ominaisuus, joka tunnetaan ja jota tietoisesti voidaan ja halutaan käyttää yhteiskunnallisesti ja yksilöllisesti asetetun tavoitteen saavuttamiseksi.” (käännös Simo Koskinen)

Yleensä voimavarat jaetaan fyysisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin voimavaroihin. Ikääntyneiden fyysisiä voimavaroja on tutkittu paljon ja usein huomio kiinnittyykin ensin niihin. Psyykkisten ja sosiaalisten voimavarojen tutkiminen on nykyvuosina lisääntynyt ja niiden merkityksellisyys ikääntyneen elämässä ja hyvinvoinnissa on suuri. Henkinen hyvinvointi saattaa joka tapauksessa jäädä sosiaalisten voimavarojen tapaan fyysisen näkökulman varjoon. (Hakonen 2008, 128.) Sosiaalinen, psyykinen ja fyysinen ulottuvuus limittyvät toisiinsa.

Ikääntyvien ihmisten voimavarojen analyysissä on tärkeitä kysymyksiä, mitä voimavarat ovat, missä niitä voidaan käyttää, mitä esteitä niiden käytölle on, miten voimavarat

vapautetaan ja miten ne muuttuvat yhteisölliseksi tai yksilölliseksi hyväksi. Lars Tornstam jakaa ikääntyvien voimavarat seitsemään pääryhmään, joita ovat 1. työvoima palkkatyössä, 2. vapaaehtoistyö, 3. työpaikkojen luominen kulutuksen kautta, 4. kulttuurisen perinnön siirtäminen sukupolvelta toiselle, 5. ammatillisen ja muun tiedon siirtäminen jälkipolville, 6. normi- ja arvojärjestelmän välittäminen ja 7. elämäkokemuksen välittäminen. (Koskinen 2004, 22.) Edellä mainittuja voimavaroja voi mainiosti hyödyntää varaisovanhempana.

Viime vuosina on alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota ikääntyneiden omiin voimavaroihin, niiden tukemiseen ja vahvistamiseen. Elämän aikana muodostuneet voimavarat auttavat ikääntynyttä selviytymään arjessa ja tuovat hänen elämäänsä merkityksellisyyttä. Omakohtaisten kokemusten kautta kehittyneet voimavarat ovat keinoja, joiden avulla ihminen selviytyy elämäänsä liittyvistä asioista. (Aejmelaeus ym. 2007, 25–26.) Voimavaralähtöisyys on huomion kiinnittämistä ongelmien sijasta ihmisen pätevyyteen ja osaamiseen (Koskinen 1998, 68).

Simo Koskinen jakaa ikääntyvien voimavarat neljään pääluokkaan, joita ovat kollektiiviset voimavarat, sosiokulttuuriset voimavarat, sosiaaliset voimavarat ja henkiset voimavarat. Kuviossa 6. voimavarat avataan pienempiin kokonaisuuksiin.

<p>Ikääntyneiden asemaan liittyvät voimavarat (kollektiiviset voimavarat)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Taloudelliset voimavarat - Terveys - Koulutus - Työkyky, kädentaidot ja hiljainen tieto - Tekeminen, toiminta ja oleminen (esim. vapaaehtoistyö) 	<p>Sosiokulttuuriset eli vanhuuteen elämänvaiheena liittyvät voimavarat (kulttuurinen pääoma)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kolmannen iän pääomat ja vapaudet - Vanhuuden kehitystehtävät <ul style="list-style-type: none"> • eletty elämä voimavarana • elämäkokemus ja -viisaus • yhteiskunnallisen muutoksen stabilisoina oleminen • ikäihminen tarinana • kulttuurinen generatiivisuus (merkin jättö) - Elämäntilanteen resurssit
<p>Ympäristö voimavarana (sosiaalinen pääoma)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Paikka ja asuinalue <ul style="list-style-type: none"> • asunnon ja kodin merkitys • sosiaaliset verkostot • perhe ja isovanhemmuus • luontosuhde 	<p>Psyykkiset ja henkiset voimavarat</p> <ul style="list-style-type: none"> - Myönteinen elämäntilanne <ul style="list-style-type: none"> • mielekäs elämä ja elämän merkitykset • mielen voimavarat (tunteet, tieto, osaaminen, ymmärtäminen, traumaista vapautuminen jne.) • vahva minäidentiteetti ja itsearvostus • muistot, lapsuus • elämäntarvot, vakaumus, henkisyys ja rakkaus

Kuvio 6. Ikääntyvien voimavarojen pääluokat (muunnellen Koskinen 2007, 9.)

Sosiaalisella pääomalla ei ole aineellista muotoa. Se ilmenee institutionaalisen vuorovaikutuksena, kuten sosiaalisina verkostoina, ryhminä ja niihin liittyvinä vaihdon ja kanssakäymisen normeina, oikeuksina ja velvollisuuksina. Ryhmään kuulumisen tai ylipäänsä sosiaaliset suhteet ovat siten edellytys sosiaalisen pääoman syntymiselle. (Marin 2002, 103.) Perhe on keskeinen elementti ikääntyneen sosiaalisessa verkostossa, jossa lasten merkitys on suuri (Sinnemäki 2005, 23). Ikääntyvälle sosiaaliset voimavarat ovat erittäin tärkeitä. Usein ikääntynyt asuu yksin, kaukana perheestään ja sukulaisistaan. Myös ystävät vähenevät iän myötä.

Ihmisen sosiaaliset voimavarat ovat hiljalleen muotoutuneet vuorovaikutuksessa hänen henkilökohtaisen verkoston kanssa. Tämän verkoston kehittyminen ja ylläpitäminen vaativat omaa jatkuvaa aktiivisuutta. Sosiaalinen verkosto kuvaa sukulaisuuden, ystävyssuhteiden ja tuttuuden kautta muodostuneita suhteita, ja se koostuu yksilön kaikista sosiaalisista suhteista. Sosiaalinen verkosto rakentaa ikääntyneen sosiaalista identiteettiä ja itsearvostusta sekä mahdollistaa voimavarojen esiintulon. Erityisesti vapaaehtoisuuteen liittyvä toiminta, esimerkiksi harrastukset, kertovat siitä, mihin ihminen haluaa

kiinnittyä, mitkä asiat ovat hänelle merkityksellisiä ja mitä arvoja hän haluaa pitää yllä. (Aejmelaeus ym. 2007, 26.)

Ikääntymisen mukana ihmisten sosiaalinen verkosto saattaa harveta, esimerkiksi kun jäädään pois työelämästä. Työkavereiden kanssa yhteydenpito vähenee tai jopa loppuu kokonaan. Eläkkeelle siirtyminen muuttaa usein ihmisten sosiaalista asemaa ja arvostusta, jotka hän työssä ollessaan on saavuttanut. Muutos voi olla monelle seniori-ikäiselle todella suuri, ja siksi on tärkeää pyrkiä sosiaalisen verkostojen kehittämiseen ja ylläpitämiseen. Varaisovanhemmuus edistää ja ylläpitää sosiaalisia siteitä sekä sosiaalista verkostoa.

Ikääntyneet voivat olla voimavara monilla tavoin eri lohkoilla, mm. työelämässä, vapaaehtois- ja järjestötyössä, omaishoidossa ja muussa hoivassa, koulutuksessa ja kokemuksen siirtämisessä. Voimavarojen pohtimisen tekee tärkeäksi se, että väestön ikärakenteen muutoksessa on seuraavien kahdenkymmenen vuoden aikana kyse nimenomaan 65 vuotta täyttäneiden, vaan ei hoitoa ja hoivaa tarvitsevien määrän kasvusta. Tämä väestöryhmä on edeltäjiään koulutetumpi, vauraampi ja terveempi. Toistaiseksi ollaan siis varautumattomia siihen valtavaan sosiaaliseen pääomaan, joka aktiivisilla ikäihmisillä on käytössään. Toimintakykyinen ja aktiivinen ikääntynyt henkilö pystyy erinomaisesti tukemaan lapsia ja perheitä. (Sinnemäki 2005, 18–19.)

Ikääntymisen mukana perheen ja suvun merkitys lisääntyy. Ne ovat tukiverkko johon ikääntyvä voi turvautua erilaisten ongelmien kohdatessa. Isovanhemmuudesta on tullut yhä merkittävämpi asia, koska nyt on aikaa lapsenlapsille. Isovanhemmuus on tärkeä voimavara ikääntyessä. Perherakenteissa on tapahtunut suuria muutoksia, jotka koskevat yhä useammin myös ikääntyneitä. Avioliitot ja avioerot ovat yleistyneet, ja on yhä tavallisempaa, että ikääntynyt on itsekin eronnut ja elää uusperheen moninaisessa verkostossa. Muutosten johdosta on syntynyt uusi isovanhemmuuden malli, varaisovanhemmuus. Se on monelle perheettömälle ikäihmiselle mahdollisuus kokea samoja asioita kuin isovanhemmat.

3.3 Sukupolvityö

Sukupolvityö on yksi sosiokulttuurisen työn monista muodoista. Leena Kurjen (2000, 19–20) mukaan sosiokulttuurisen innostamisen ytimessä on ajatus, että innostaminen on tapa vahvistaa ihmisten herkistymisen ja itsetoteutuksen prosessia. Innostaminen herättää ihmisten tietoisuutta, organisoii toimintaa ja saa ihmiset liikkeelle. Innostamisen tavoitteena on myös sosiaalisen kommunikaation edistäminen, ihmisten välisen vuorovaikutuksen lisääminen sekä elämänlaadun parantaminen. Lisäksi Kurki painottaa, että innostamisen keskeisiin tavoitteisiin kuuluu lisäksi saada ihmiset kasvamaan aktiivisiksi toimijoiksi yhteisössään.

Sosiokulttuurisen innostamisen avulla pyritään kannustamaan ihmistä subjektivoitumaan, eli ”tulemaan oman elämänsä herraksi” ja vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin aktiivisesti. Innostamisen avulla pyritään myös tuomaan esille ihmisessä piileviä voimavaroja, herättää ihmisten tietoisuutta sekä motivoimaan ja vahvistamaan yksilöiden ja ryhmien kykyjä ja osallistumista. Innostamisen avulla voidaan saattaa esimerkiksi samalla alueella asuva ihmisryhmä toimimaan yhdessä yhteisen edun nimissä. Sosiokulttuurisen innostamisen avulla pyritään saamaan aikaiseksi myös laajempia yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia muutoksia, kuten tasa-arvon ja hyvinvoinnin edistämistä. Sosiokulttuurinen innostaminen voi olla niin kasvatuksellista, sosiaalista kuin kulttuurista toimintaa. (Kurki 2000, 14.)

Ikäihmisten sosiokulttuurisen innostamisen perustavoite on, että yksilöt ja yhteisöt kykenisivät ottamaan mahdollisuuksiensa mukaan pääosan toimijoina omassa elämässään ja kehityksessään. Tavoitteena on saada aikaan osallistumista, luoda monipuolisen kommunikaation mahdollistavia tilanteita yksilöiden ja ryhmien välille ja stimuloida monenlaisia sosiaalisen ja kulttuurisen kehityksen prosesseja. Yleisenä tavoitteena on, että ihmiset kykenisivät toteuttamaan itseään persoonina, ottamaan osaa yhteisölliseen elämään ja integroitumaan laajempaan yhteiskuntaan myönteisellä ja osallistuvalla tavalla. Heidän ääntään kuullaan ja heitä arvostetaan. (Kurki 2007, 83.)

Sukupolvityö on Suomessa käsitteenä vielä varsin vieras, samoin kuin muuallakin Pohjoismaissa. Laajasti ajateltuna sukupolvityö tarkoittaa mitä tahansa sellaista työtä tai lähestymistapaa, jonka tarkoituksena on lähentää erisukupolvia toisiinsa sekä vahvistaa sen perustalta tämän ajan puitteisiin sopivaa yhteisöllisyyttä. (Moilanen 2005, 9.) Suku-

polvityössä olennaista on eri sukupolvien osallistuminen toimintaan sekä vastavuoroisuuden periaate. Siinä pitäisi pyrkiä kokonaisvaltaiseen tapaan ymmärtää sukupolvien väliset suhteet ja niiden käyttömahdollisuudet. (Moilanen 2005, 88.) Varaisovanhemustoiminta on yksi tapa tehdä sukupolvia yhdistävää työtä, joten se voi olla yksi sosiokulttuurisen innostamisen menetelmistä.

Keskustelua sukupolvien välisestä kuilusta ja tarpeesta vahvistaa sukupolvien vuorovai-
kutusta on käyty viime vuosina Suomessa vilkkaasti. On sanottu, että sukupolvien etäännyminen toisistaan merkitsee myös ihmisten välisen kanssakäymisen yksipuolistu-
mista; tulisi hahmotella uusia malleja lasten ja aikuisten välisten suhteiden kohtaamisen syventämiseksi, niin yhteiskunnallisesti kuin yksilötasollakin. Muutamilla paikkakun-
nilla on eri tahojen organisoimana kokeiltu esimerkiksi varavaari- ja mummotoimintaa, tukivaaritoimintaa ja kummimummo- ja pappatoimintaa. (Moilanen 2005, 12.)

Sukupolvien välinen toiminta tulisi mieltää kaikenikäisille osallistumismahdollisuudet takaavana ja siten, että ymmärrettäisiin myös lapsilla ja nuorilla olevan erilaisia koke-
muksia elämästä ja elämisestä. Nämä kokemukset ovat yhtä arvokkaita kuin vanhem-
pienkin sukupolvien. Sukupolvityötä voidaan tehdä yksilö-, perhe-, ryhmä- tai yhteisö-
tasolla, mutta myös yhteiskunnallisella tasolla. Yhteen sitovana päämääränä on saattaa
tavoitteellisesti eri sukupolvia yhteen kutakin osapuolta hyödyttävien toimintojen avul-
la. Amerikkalaiset ja brittiläiset tutkijat ovat nähneet sukupolvityön rakentuvan niille
positiivisille voimavaroille, joita eri sukupolvilla on antaa toisilleen. (Moilanen 2006,
161–162.)

Sukupolvityötä on tehty perinteisesti lasten ja perheiden kanssa, mutta nyt sukupolvityö
on suunnattu myös vanhustyöhön. Sukupolvia yhdistävä työ tarkoittaa vanhustyön nä-
kökulmasta luonnollisten yhteyksien edistämistä eri sukupolvien edustajien kesken.
Joissakin päiväkodeissa ja kouluissa tätä työtä on jo tehty joitakin vuosia ja siitä on saa-
tu hyviä tuloksia. Se on lisännyt vanhusmyönteisyyttä ja edistänyt sukupolvien välistä
yhteistyötä. Kuva ikääntyneistä lähtee kehittymään jo lapsena ja siihen voidaan vaikut-
taa myönteisesti esimerkiksi lasten ja ikääntyvien kohtaamisilla.

Sukupolvityön muotojen aktiivisella kehittämisellä voitaisiin aikaansaada myönteisiä
vaikutuksia suomalaisessa yhteiskunnassa. Tänä päivänä puhutaan paljon ihmisten lä-
hiyhteisöihin kiinnittymismahdollisuuksien heikentymisestä, sosiaalisten verkostojen

kaventumisesta ja yksinäisyyden lisääntymisestä. Sukupolvityötä kehittämällä saatetaan luoda areenoita, joilta eri-ikäiset ihmiset löytävät itselleen väliaikaisen tai pysyvän sosiaalisen yhteisön. (Moilanen 2006, 163.) Parhaimmillaan sukupolvityö edistää yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistumista stereotyyppien ja ”sukupolvikuilujen” murtamista (Moilanen 2005, 89).

Ensimmäinen askel sukupolvien väliseen yhteistyöhön voisikin lähteä siitä, että asuinalueiden suunnittelussa luodaan luonnollisia kohtaamispaikkoja kaiken ikäisille. Yhteiset harrastusmahdollisuudet ja avoimet kohtaamispaikat ovat esimerkkejä paikoista, joissa on tilaa kaiken ikäisille. Tarvitaan uudenlaista paneutumista sukupolvia yhdistävään toimintaan. (Suomi 2003, 180–181.) Etelä-Suomessa useat palvelukodit ja päiväkodit ovat samassa talossa tai pihassa. Yhteistyötä tehdään säännöllisesti ja sukupolvien kohtaamiset ovat arkipäivää. Sukupolvityö ei välttämättä vaadi suuria resursseja vaan avoimuutta ja innovatiivisia ratkaisuja.

Tulevaisuuden haasteena on rohkaista ja haastaa ammattilaisia, kansalaistoimijoita ja tutkijoita osallistumaan sellaisten tilojen ja mahdollisuuksien rakentamiseen, joissa eri sukupolvet voivat vaihtaa tietämystään, muistojaan ja elämäkokemustaan. Tätä kautta on mahdollista haastaa stereotyyppioita ”lapsuudesta”, ”nuoruudesta” tai ”vanhuudesta” sekä kehittää lasten ja aikuisten ”yhteisiä projekteja” niin, että lapsilla ja nuorilla on oikeutettu paikka olla osallisina sukupolvisuhteissa ja niihin liittyvissä käytännöissä. (Moilanen 2005b).

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS JA MENETELMÄT

4.1 Tutkimusmenetelmä ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön lähtökohtana oli oma kiinnostukseni ikääntyviin, heidän aktiivisuuteensa ja voimavaroihin. Omat positiiviset kokemukset varaisovanhemmudesta saivat minut innostumaan aiheesta ja etsimään varaisovanhempia, jotka haluaisivat osallistua tutkimukseen. Aihe on minusta hyvin ajankohtainen ja uskon, että varaisovanhemmuus tulee lisääntymään tulevaisuudessa. Mielestäni yhteiskunnassamme ei oteta tarpeeksi huomioon seniori-ikäisten potentiaalisia voimavaroja. Seniori-ikäiset ovat nykyään hyväkuntoisia, aktiivisia ja heillä on paljon erilaisia voimavaroja, jotka ovat resursseja yhteiskunnassamme. Myös neljännen iän savuttaneet ikäihmiset voivat olla hyväkuntoisia ja haluavat osallistua aktiivisesti elämään.

Ikääntyminen on yksi elämänkaareen kuuluva vaihe eikä sen pitäisi vähentää ikäihmisten osallisuutta tai mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Iäkkään väestön yksi keskeisimmistä ongelmista on kokemuksellinen yksinäisyys. Perheet asuvat kaukana tai perheyhteyttä ei ole ollenkaan. Vapaaehtoisella auttamistyöllä voidaan mahdollisesti vaikuttaa ainakin eräisiin yksinäisyyden syihin, kuten läheisten merkityksellisten ihmissuhteiden vähyteen tai puuttumiseen sekä emotionaaliseen eristyneisyyteen (Ruoppala 2004, 505).

Opinnäytetyössäni olen käyttänyt laadullista eli kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Laadullisen tutkimuksen peruseriaatteena on todellisen elämän kuvaaminen ja sen tutkiminen kokonaisvaltaisesti. Laadullisen tutkimuksen pyrkimyksenä on jo olemassa olevien seikkojen väittämien todentamisen sijaan löytää tai paljastaa tosiasioita ja odottamattomia seikkoja. Muita laadulliselle tutkimukselle ominaisia piirteitä ovat kohdejoukon tarkoituksenomainen valinta, tutkimuksen joustava toteutus ja suunnitelmien muuttaminen olosuhteiden mukaan, tapausten ainutlaatuisuuden ymmärtäminen ja aineiston tulkitseminen sen mukaisesti sekä laadullisten metodien käyttö aineiston hankinnassa. (Hirsijärvi ym. 2007, 157, 160.)

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, miten ikääntyneet kokevat varaisovanhempnana olemisen ja millainen merkitys varaisovanhemmudella on heidän elämässään. Mi-

nuu kiinnostivat varaisovanhempien tämänhetkiset tuntemukset varaisovanhemmuudesta. Tarkoituksena oli myös selvittää millaisia voimavaroja ikääntyvillä on ja, kuinka niitä hyödyntämällä voidaan ylläpitää ja edistää ikääntyvien toimintakykyä ja aktiivisuutta.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaista varaisovanhempnana toimiminen on heidän näkökulmastaan? Tavoitteena on saada mahdollisimman monipuolinen kuvaus toimintaan osallistuneiden ihmisten subjektiivisista kokemuksista.
2. Millaisia voimavaroja varaisovanhemmilla on?

4.2 Aineiston hankinta ja analysointi

Opinnäytetyöhöni haastattelin viittä varaisovanhempnana toimivaa henkilöä. Nuorin varaisovanhemmista oli 52-vuotias ja vanhin 82-vuotias. Henkilöiden ikäjakauma oli varsin suuri. Haastateltavista kaksi oli naista ja kolme miestä. Varalastenlasten määrä vaihteli kahdesta neljään. Henkilöt olivat taustoiltaan hyvin erilaisia ja jokainen oli toiminut varaisovanhempnana jo useita vuosia. Neljä varaisovanhempnana oli eläkkeellä ja yksi työelämässä. Neljällä varaisovanhemmalla oli biologisia lapsia ja lapsenlapsia. Vain yhdellä varaisovanhemmalla ei ollut biologisia lapsia ollenkaan. Iäkkäämmällä pariskunnalla omat biologiset lapsenlapset olivat jo nuoria aikuisia. Nuorimmalla pariskunnalla lapsenlapset asuvat useiden satojen kilometrien päässä. Haastateltavat eivät ole alkaneet varaisovanhemmiksi minkään järjestön tai yhdistyksen kautta vaan itsenäisesti ja jopa sattumalta. Haastateltavien saaminen tutkimukseen ei ollut itsestään selvää, koska he eivät ole rekisteröityneet millään tavalla. Yksi haastateltavista on omien lasteni varaisovanhempi. Neljä haastateltavaani löysin tuttavieni kautta.

Haastattelumetodiksi valitsin teemahaastattelun, koska kaikilla haastateltavilla on henkilökohtainen, varaisovanhemmuuden kokemus. Haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, jotka liittyvät olennaisesti varaisovanhemmuuteen. Teemoiksi valitsin kolme pääteemaa: varaisovanhemmuus, voimavarat ja käytännön toiminta. Lisäksi minulla oli muutamia apukysymyksiä jokaisen teeman alla. (Liite 1.) Kysymyksiä ei ollut kovin paljon, koska halusin haastattelun etenevän keskustelun ja mielenkiintojen mukaan.

Kaikki haastattelut olivat yksilöllisiä ja niiden painopisteet vaihtelivat. Valitsin teema-haastattelun siksi, että se tuo esiin haastateltavien ”oman äänen”. Teemahaastattelun ideana on saada tietoa, siitä mitä kukin ajattelee tai tietää jostakin tietyistä asiasta tai aiheesta. Annoin haastateltavien puhua omista ajatuksistaan melko vapaasti, mutta jokaisessa haastattelussa käytiin läpi samat aihealueet.

Teemahaastattelu elää tilanteen mukaan, eikä siinä ole tarkkoja kysymyksiä joiden mukaan haastattelun täytyy edetä. Se mahdollistaa tutkittavien omien kokemuksen esiin tulon. Teemahaastattelu ottaa huomioon sen, että ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä. (Hirsijärvi & Hurme 2001, 48.) Teemahaastattelu on eräänlainen keskustelu, joka tosin tapahtuu haastattelijan aloitteesta ja usein hänen ehdoillaan, mutta jossa hän pyrkii vuorovaikutuksessa saamaan selville haastateltavilta häntä kiinnostavat asiat, jotka kuuluvat tutkimuksen aihepiiriin (Eskola & Vastamäki 2001, 24).

Haastattelumenetelmän räätälöin jokaiselle haastateltavalle yksilöllisesti. Vanhan parisunnan haastattelin yhdessä koska he kokivat sen miellyttävämmäksi tavaksi. He halusivat tukea toisiaan haastattelutilanteessa. Muut haastattelut suoritin yksilöhaastatteluna, koska silloin tulee parhaiten esiin yksilön oma kokemus asiasta. Haastattelut suoritettiin haastateltavien kotona, paitsi yhden haastattelun suoritin internetin välityksellä, koska haastateltava asuu ulkomailla. Skype-ohjelman kautta tehtyä haastattelua voi verrata puhelinhaastatteluun, sillä erolla, että se mahdollistaa myös näköyhteyden haastateltavan ja haastattelijan välille. Hirsijärvi ja Hurme (1982, 61) suosittelevat teemahaastattelupaikaksi kotiympäristöä, koska haastattelupaikan tulisi olla rauhallinen ja haastateltaville turvallinen, jotta häneen on mahdollista saada hyvä kontakti. Uusien mahdollisuuksien hyödyntäminen luo erilaisia ja mielenkiintoisia tapoja tehdä perinteisiä asioita uudella tavalla. Lisäksi internet – haastattelu mahdollistaa tutkimuksen tekemisen vaikka mistä päin maailmaa tahansa. Internet – haastattelu oli minulle täysin uusi tapa tehdä tutkimusta.

Kukaan haastateltavista ei halunnut haastattelujen nauhoittamista koska he kokivat sen epämiellyttäväksi. Heidän mielestään he eivät voisi olla luontevia nauhurin edessä. Luovuin ajatuksesta, koska kaikki kertoivat, etteivät suostu haastatteluun ollenkaan jos se nauhoitetaan. Pidin tärkeämpänä sitä, että mahdollisimman moni osallistuu tutkimukseen eikä haastattelujen nauhoitus nouse kynnyksikysymykseksi ja pahimmassa tapauk-

sessä karsii haastateltavien määrää. Halusin kunnioittaa ikääntyneiden toivetta sekä pidin tärkeämpänä sitä, että haastattelutilanne on mahdollisimman rento ja luonteva eikä missään nimessä epämiellyttävä tai ahdistava. Se olisi voinut pahimmillaan muuttaa haastattelun tuloksia olennaisesti. Käytettävistä tallennevälineistä (esim. äänen tallentaminen) pitää kertoa ennen kuin tutkittavalta kysytään suostumusta osallistua tutkimukseen (Kuula 2006, 106).

Haastattelutilanne oli vapaamuotoinen ja aloitin kertomalla miksi juuri minua kiinnostaa varaisovanhemmuuden tutkiminen. Taustatietojen kertominen auttoi heitä ymmärtämään miksi olin kiinnostunut aiheesta. Helpottaakseni teemojen ymmärtämistä, aukaisin käsitteitä joita tutkimuksessani käytän, jotta haastateltavien olisi helpompaa ymmärtää kysymykseni. Kerroin, ettei ei ole olemassa oikeaa tietoa varaisovanhemmuudesta vaan, että olen kiinnostunut juuri heidän omista kokemuksistaan. Olen ollut paljon tekemisissä ikäihmisten kanssa, jonka vuoksi minulla oli helppo lähestyä varaisovanhempia ja keskustella heidän kanssaan. Tietenkin myös oma kokemus varaisovanhemmuudesta helpotti ymmärtämään paremmin juuri tätä asiaa ja ehkä lähestymään sitä helpommin. En kuitenkaan tuonut esiin omia kokemuksiani varaisovanhemmuudesta vaan yritin ottaa mahdollisimman neutraalin kannan asiaan, etten vain vaikuttaisi omilla kokemuksillani vastauksiin. Toin tutkittavilleni esille heidän panoksensa merkittävyyden tutkimukselleni. Ilman heidän arvokkaita kokemuksiaan ei tutkimuksestani olisi tullut käytännönläheinen.

Haastattelut sujuivat luontevasti ja hieman yllätyin heidän avoimesta asenteestaan haastattelutilanteessa. Haastattelutilanteissa panostin kohtaamiseen, luottamuksellisuuteen sekä ikääntyvien kunnioittamiseen. Korostin, että kaikki haastattelut ovat luottamuksellisia eikä ketään pysty tunnistamaan tutkimuksesta. Kaikki tutkimuksessa käytettävät nimet ovat keksittyjä. Haastatteluissa esille tulleet asiat raportoidaan tutkimusjulkaisussa tavalla, jossa tutkittavia tai muita haastattelussa mainittuja yksittäisiä henkilöitä ei voi välittömästi tunnistaa (Kuula 2006, 129). Internetin käyttäminen tiedon tai aineiston lähteenä tutkimuksessa ei sinänsä muuta sen enempää lainsäädännön soveltamisen kuin tutkimusetiikankaan peruseriaatteita. Lähtökohtana kaikelle tutkimukselle on tutkittavien ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sekä vahingon välttäminen ja tutkittavien yksityisyyden suojaaminen. (Kuula 2006, 192.)

Koska haastatteluja ei nauhoitettu, kirjoitin haastattelutilanteessa mahdollisimman paljon muistiinpanoja. Kirjoitin vastaukset puhtaaksi heti haastatteluiden jälkeen jotta muistaisin ne mahdollisimman tarkasti. Muistiinpanot eivät kuitenkaan ole niin tarkkoja kuin litteroidut nauhoitukset. Tutkimustulokset perustuvat paljon omaan tulkintaan, mutta myös tarkkoihin siteerauksiin. Tarkkoja siteerauksia kirjoitin mahdollisimman paljon ja varsinkin sellaisia mitkä tuntuivat tutkimuksen kannalta olennaisilta, esimerkiksi kuvamaan jotain tiettyä tunnelmaa tai asiaa. Tärkeintä on, että sain vastauksia tutkimuskysymyksiini.

Teemahaastatteluaineistoa on useimmiten analysoitu teemoittelemalla. Teemoittelu tarkoittaa aineiston jäsentämistä teemojen mukaisesti ja sitten sen pelkistämistä. Teemahaastattelun yksi vahvuus on siinä, että kynnys aineistosta analyysiin ei ole niin korkea kuin usein laadullisen aineiston kanssa. (Eskola & Vastamäki 2001, 41–42.) Teemoittelu tarkoittaa aineiston ja teorian vuoropuhelua, joka tutkimustekstissä näkyy niiden liittymisenä toisiinsa (Eskola & Suoranta 1998, 176). Valitsin teemoittelun analyysimenetelmäksi koska minun mielestäni oli helpoin tapa analysoida haastatteluja teemahaastattelurungon pohjalta.

Haastatteluaineiston järjestin teemoittain niin, että jokaisen teeman alla oli kaikkien haastateltavien vastaukset tähän teemaan liittyen. Vastausten kirjo oli vaihteleva saman teeman alla. Se johtui ikääntyvien iästä, erilaisesta elämäntilanteesta ja persoonallisuudesta. Tämän jälkeen analysoin aineistoa teemoittain. Tutkin yksityiskohtaisemmin vastauksia sekä etsin samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Kirjoitin ylös samankaltaiset ja eroavat vastaukset. Tulkitsin vastauksia ja etsin teoriatietoa tueksi. Käytin tutkimustuloksissa tekstikatkelmia haastateltavien kertomista vastauksista. Tekstikatkelmaa voidaan käyttää perustelemaan tutkijan tekemään tulkintaan. Toiseksi sitaatti voi toimia aineistoa kuvaavana esimerkkinä. Kolmanneksi lainaus voi elävöittää tekstiä ja neljänneksi aineistosta voidaan pelkistää tiivistettyjä kertomuksia. (Eskola & Suoranta 1998, 176.)

4.3 Opinnäytetyöprosessi

Koulussamme aloitettiin opinnäytetyöstä puhuminen hyvissä ajoin ensimmäisenä vuonna. Sen merkitystä korostettiin ja jopa ”kauhukuvia” maalailtiin. Itse pidin työtä yhtenä

työnä muiden joukossa, johon panostaisin samalla tavalla kun muihinkin merkityksellisiin töihin. Mielestäni opinnäytetyötä ei tulisi nostaa liian korkealle jalustalle, jotta sen tekeminen ei nouse liian suureen arvoon eikä näin loisi ylitsepääsemättömiä paineita.

Jo ensimmäisenä opiskeluvuonna tiesin suuntautuvani seniori- ja vanhustyöhön, koska ikääntyneet ja heidän kanssaan työskenteleminen ovat kiinnostaneet minua jo jonkin aikaa. Omat positiiviset kokemukset varaisovanhemmudesta innoittivat minua tutki-
maan varaisovanhemmus käsitettä. Näen varaisovanhemmuden yhtenä mahdollisuutena elää aktiivista ja merkityksellistä elämää myös eläkeiällä. Toivoisin, että tulevaisuudessa yhä useampi ikääntynyt saisi kokea isovanhemmuden ilot ja riemut vaikka heillä ei biologisia lapsenlapsia olisikaan. Omilla lapsillani on ollut varaisovanhempi jo kaksitoista vuotta ja tiedän, kuinka tärkeä asia se on sekä meille että varaisoisälle.

Varaisovanhemmuskäsite on aika uusi jonka vuoksi sitä ei ole tutkittu juuri ollenkaan. Varaisovanhemmuskäsite on vielä aika tuntematon, vaikka monet ikä-ihmiset ovat toimineet varaisovanhempina jo vuosia. Löysin vain kaksi pro gradututkimusta joissa varaisovanhemmuutta oli tutkittu. Ensimmäinen oli tutkimus sosiaalisesta isovanhemmudesta vapaaehtoistoimintana ja toisessa tutkimuksen kohteena olivat isovanhemmat, mutta myös varaisovanhemmat oli huomioitu tutkimuksessa.. Löysin muutamia lehtiartikkeleita, jotka koskivat varaisovanhemmuutta ja vapaaehtoistyötä. Etelä-Suomessa on myös kokeiltu useita eri projekteja jotka liittyvät aiheeseen ja tälläkin hetkellä jotkut ovat toiminnassa. Halusin tutkia jotain minua kiinnostavaa, mutta uutta, vähemmän tutkittua aihetta.

Jo toisena opiskeluvuonna etsiskelin erilaista tietoa aiheesta ja työstin ajatusta. Kolmannen vuoden syksyllä aloin intensiivisesti etsiä kirjallisuutta, artikkeleita sekä nettikirjoituksia. Katselin myös tarkkaan televisiosta aiheeseen liittyvät ohjelmat. Tietoa oli vaikea löytää, koska varaisovanhemmudesta ei ole paljon tutkimustietoa eikä kirjallisuutta. Teoriaosuuden perustin isovanhemmustutkimuksen ja tiedon pohjalle, koska niissä on hyvin paljon samankaltaisuutta. Lähes kaikki lähteeni ovat 2000-luvulta eteenpäin ja tunnetuiden ja arvostetuiden tutkijoiden kirjoittamia. Tutkimuksen tasokkuudesta kertoo käytettyjen lähteiden keskeisyys, arvovaltaisuus ja tieteellisyys. Asianmukainen viittaaminen lähteisiin on osoitus tutkimuksen tieteellisyydestä ja laadusta. Se kertoo tutkijan lukeneisuudesta ja perehtyneisyydestä oman alansa tutkimuskenttään sekä kunnioi-

tuksena alansa muita tutkijoita kohtaan, joiden tutkimustuloksia hän on työssään lainannut. Lähteiden tasosta kertoo myös niiden ajankohtaisuus. (Mäkinen 2006, 129–130.)

Aineiston aioon hankkia haastattelemalla varaisovanhempina toimivia ikääntyviä, mutta aluksi tuntui kuin heitä ei tällä alueella olisi ollenkaan. Etelä-Suomesta varaisovanhempia kyllä löytyisi. Sopivien sattumien johdosta löysin melko nopeasti haastateltavat henkilöt. Olin myös varautunut etsimään varaisovanhempia lehti-ilmoituksella, jos heitä ei muuten löytyisi.

Tammikuussa 2008 aloitin teoreettisen osan kirjoittamisen ja se lähti heti hyvin käyntiin. Olin motivoitunut ja innokkuutta riitti. Samaan aikaan aloin myös miettimään haastatteluteemoja. Haastattelut suoritin maaliskuussa. Teorian kirjoittaminen ja haastattelut sujuivat hyvin. Toukokuussa aloin analysoimaan haastatteluaineistoa ja kirjoittamaan tutkimustuloksia auki. Tulosten kirjoittaminen oli aluksi hankalaa koska haastatteluissa oli paljon eroavaisuuksia johtuen suuresta ikähaarukasta ja elämäntilanteesta. Oletin vastausten olevan enemmän samankaltaisia. Analysointi ja raportointivaihe oli aikaa vievää. Ennen kesää olin jo kirjoitustyössäni pitkällä. Aikataulutin työn jo hyvissä ajoin tammikuussa ja pyrin saamaan sen valmiiksi syksyllä.

Yksi tieteellisen tutkimuksen eettisen hyväksyttävyyden sekä sen luotettavuuden ja tulosten uskottavuuden edellytys on, että tutkimus on suoritettu hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen 2002). Nämä ohjeet olen pitänyt mielessäni tehdessäni opinnäytetyötä varaisovanhemmudesta. Tutkimuseettisten periaatteiden tulisi olla mukana koko tutkimusprosessin ajan jokaisessa vaiheessa aina valmiiseen työhön asti. Tutkimukseni alusta asti olen pitänyt erittäin tärkeänä asiana tutkittavieni henkilöiden arvostamisen ihmisinä, kunnioittanut heidän elämäkokemustaan ja korkeaa ikäänsä.

Ensimmäistä näin laaja opinnäytetyötä tehtäessä olen ollut erittäin tyytyväinen siihen, että aloitin työnprosessoinnin jo toisena opiskeluvuonna. Työ on kuitenkin niin laaja, ettei sitä voi koskaan aloittaa liian aikaisin. Minulla on ollut runsaasti aikaa etsiä lähdemateriaalia, kirjoittaa teoriaosuutta ja suorittaa haastattelut. Pitkä ajanjakso tutkimustyössäni on ollut minun persoonalleni sekä perheelleni sopiva. Aika on myös antanut tilaa ajattelulle ja prosessoinnille. Ne ovat tuoneet työlle syvyyttä ja kypsyyttä. Haastateltavien määrään olen tyytyväinen, vaikka laajempi osallistujajoukko antaisi vielä luo-

tettavampaa tietoa. Ehkäpä lehti-ilmoituksella olisi haastateltavien määrä hieman lisääntynyt. Haastattelujen nauhoittaminen helpottaa tulosten tulkintaa ja kirjoittamista, jos se vain on mahdollista. Täytyy muistaa kuitenkin kunnioittaa haastateltavien päätöstä ja edetä sen mukaan. Vaikka haastatteluja ei voi nauhoittaa, ei se välttämättä huononna tutkimusta, mutta ehkä vaatii enemmän paneutumista työhön.

Kokemuksena koko opinnäytetyöprosessi oli mielenkiintoinen ja haastava. Se on pitänyt sisällään niin monia erilaisia asioita kuten tutkimuksia, tietoa, kirjoittamista, aivo-työskentelyä, sosiaalisia kontakteja, paljon kirjoja keittiön nurkassa, nettiseikkailuja sekä opiskelijoiden tuskailua.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Varaisovanhemmuus, tärkeä osa ikääntyvän elämää

Kaikki haastateltavat pitivät varaisovanhemmuutta erittäin merkittävänä asiana elämässään. Sen koettiin antavan paljon enemmän kuin ottavan. Lapsenlapset antavat varaisovanhemmille tunteen omasta tarpeellisuudesta. Tarpeellisuus kertoo siitä, että heitä arvostetaan myös ikääntyneenäkin. Vuorovaikutus lasten kanssa ja oman tarpeellisuuden kokeminen on ikääntyville tärkeää. Ikääntyneet tarvitsevat myös sosiaalisia suhteita ja kokemusten mukaan he nauttivat lapsien läsnäolosta. Vanhetessakin ihmisen elämässä keskeisiä ovat sosiaaliset maailmat, joissa hän on mukana. Niihin liittyy tapahtumia, osallistumista, asioiden seuranta ja mukana pysymistä. (Tedre 2007, 102.) Varaisovanhemmuus ja lastenlapset voivat merkitä isovanhemmille uutta elämänsisältöä ja tarkoitusta. Lastenlasten myötä varaisovanhemmat voivat saada olemassaololleen uutta merkitystä, mikä lisää elämän mielekkyyden kokemista. (Tirkkonen 2000, 29–30.) Varaisovanhemmat kokivat itsensä tärkeiksi lasten elämässä. Tärkeää oli myös tietoisuus siitä, että heillä on vielä annettavaa seuraaville sukupolville.

”Lapset ovat minulle tosi tärkeitä, enkä voisi kuvitella elämää ilman heitä.” Liisa 69v.

”Teija ja Hanna ovat aina kutsuneet minua aina papaksi ja se tuntuu mukavalta.” Kalle 52v.

Lapsenlapset tuovat ikääntyneiden elämään iloa ja rakkautta. Varaisovanhemmat saavat myös ystävyyttä, yhteenkuuluvuudentunnetta, apua ja mahdollisuuden oppia uudelta sukupolvelta. Jokainen ihminen haluaa osakseen edellä mainittuja asioita, niin myös ikääntyvät. Varaisovanhemmat tunsivat itsekkin olevansa elossa ja pystyvänsä tekemään monia uusia asioita. Uusien asioiden oppiminen ja kokemus tarpeellisuudesta vahvistaa ikääntyvän identiteettiä. Lapset auttavat pysymään nykyajan menossa mukana, he kertovat asioita esimerkiksi koulusta, musiikista, vaatteista, Internetistä ym. Lapset ovat usein aikuisia taitavampia monilla elämänalueilla: tavaramarkkinoilla, uuden teknologian omaksumisessa ja käytössä tai vieraiden kielten hallinnassa. Oppiminen ei tapahdu yksisuuntaisesti vanhemmilta lapsille, vaan vanhemmatkin oppivat lapsilta. (Korhonen 2002, 67.)

”Kyllähän nuo lapset ovat meille päivän piristys, se on mukavaa kun ne jaksavat meitä käyä kattomassa.” Helmi 81v. ja Heikki 82v.

”Piia on opettanu minutkin mesettämään ja siellä me monesti jutellaan.” Paavo 70v.

”Opiskelen englantia kansalaisopistossa ja Piialta monesti kysyn neuvoa jos on vaikeita tehtäviä.” Liisa 69v.

Eräs varaisoisä kertoi minulle tilanteesta työpaikallaan, joka kuvastaa hyvin lastenlasten tärkeydestä hänen elämässään sekä isovanhemmuuden tunnetta. Hänen työpaikallaan kaikki tiesivät, ettei hänellä ollut omia lapsia. Yhtenä päivänä hän näytti työkaverilleen lastenlastensa kuvia ylpeänä. Työkaveri oli ollut ihmeissään ja todennut, etteihän hänellä ollut lapsia. Tähän varaisoisä vastasi ylpeänä, ettei hänellä lapsia olekaan, mutta lapsenlapsia kylläkin on. Varaisoisä kertoi tietenkin varaisovanhemmuudestaan, mutta korosti, että tuntee olevansa lastenlasten pappa oikeassa merkityksessään. Kyseisellä varaisovanhemmalla on selvästikin tunne oikeasta isovanhemmuudesta. Hän kokee olevansa merkityksellinen ihminen lastenlastensa elämässä ja se antaa hänelle paljon emotionaalisesti ja vaikuttaa hänen henkilökohtaiseen hyvinvointiinsa. Lisäksi hän korostaa perheyhteyden kokemisen tärkeyttä, vaikka hänellä ei ole omia biologisia lapsia niin se ei poissulje perhettä. Hän kertoi, että on varaisovanhemmuuden kautta saanut perheen ja koko suvun. Kaikilla eläköityvillä ei ole omia biologisia lapsia, mutta monet kertovat sukulaistensa tai ystäviensä lapsista yhtä innostuneesti ja lämpimästi kuin omistaan. (Aukia & Aukia 2006, 114.)

Ainoa varaisovanhempi, jolla ei ole biologisia lapsia koki olevansa ”oikea” isovanhempi. Hän kertoi, ettei puhuessaan lastenlapsistaan jollekin, tähdennä olevansa varaisovanhempi/sijaisivanhempi. Tärkeimpänä varaisovanhemmuuden tunteen ja olemisen merkityksenä hän kokee kokemuksellisen isovanhemmuuden tunteen. Hänet on otettu perheen täysivaltaiseksi jäseneksi ja lapsenlapset pitävät häntä ”oikeana” isovanhempina vaikka tietävätkin biologisen suhteen puuttuvan. Hän on ollut lastenlastensa elämässä lasten syntymästä lähtien ja se on selvästikin lujittanut varaisovanhemmuus suhdetta, vuorovaikutussuhde on ollut olemassa aina. Tutkimuksessani tuli esille, että varaisovanhemmuuden kokemus on jokaiselle henkilökohtainen ja ainutlaatuinen eikä sitä voi yleistää.

Varaisovanhempien suhteet lastenlapsiin olivat läheisiä ja mitä lähempänä maantieteellisesti he olivat toisiaan, sitä vilkkaampaa oli kanssakäyminen. Suhteiden tiiviyyteen vaikuttaa myös se, missä iässä lapsi on saanut varaisovanhemman. Lastenlasten ensimmäiset ikävuodet ovat erittäin merkityksellisiä läheisten suhteiden kehittymisen kannalta. Ne ovat emotionaalisesti yhtä ratkaisevia isovanhemmille kuin vanhemmillekin. (Tirkkonen 2000, 42.)

Kaikki haastattelemi varaisovanhemmat olivat olleet mukana lasten elämässä elämän alku taipaleelta asti ja olivat sitä mieltä, että se on ehdottomasti lujittanut suhdetta. Heidän mielestään suhde ei välttämättä ole niin tiivis silloin kun vuorovaikutussuhde on solmittu lapsen myöhemmällä iällä. Varaisovanhempien suhteet vanhempiin olivat hyvät ja jopa niin läheiset, että sitä voisi kuvata vanhempi/lapsi suhteeksi. Yksi varaisoäiti kertoi, että hänelle ja lasten äidille oli vuosien saatossa kehittynyt tiivis ja luottamuksellinen suhde. Hän kuvaa sitä jopa äiti/tytär suhteen kaltaiseksi. He tapaavat säännöllisesti ja tekevät yhdessä erilaisia asioita. Tärkeänä hän pitää suhteen luontevuutta, neuvoja voi kysyä puolin ja toisin sekä keskustella eri asioista.

Varaisovanhemmille oli tärkeää, että he saivat osoittaa lapsenlapsilleen hellyyttä, huolenpitoa ja välittämistä. Varaisovanhemmat korostivat erityisesti emotionaalisuutta sekä tunteiden vastavuoroisuutta. Ikääntyvätkin tarvitsevat huomiota, hellyyttä ja huolenpitoa. Nämä tuntemukset eivät katoa iän myötä, pikemminkin lisääntyvät. Varaisovanhemmat pitivät tärkeänä läheisyyttä, lapsia halataan, pidetään sylissä ja hellitään.

”Teija ruukaa soittaa aina kun sillä on jotain tärkeää kerrottavaa...jos Heljä (Teijan mummi) on puhelimessa niin se haluaa kertoa ensin papalle uutiset ja sitten vasta mummille.” Kalle 52v.

”Piia haluaa aina ehdottomasti nukkua minun vieressä kun on yökylässä.” Liisa 69v.

”Naapurin Esko kysyi Tiinalta, että kuka on sen poikays-tävä? Tiina vastas heti, että tietenkin Paavo.” Paavo 70v.

Varaisovanhemmat kokivat varaisovanhemmuuden hyvin myönteisenä ja elämää rikastuttavana asiana. Varaisovanhemmuudessa on paljon positiivisia elementtejä, mutta myös joitakin negatiivisia asioita. Jokainen varaisovanhempi oli kantanut lapsenlapsistaan joskus huolta ja tulee varmasti myös jatkossa kantamaan. Eniten he kantoivat huol-

ta lasten terveydestä. On luonnollista, että läheinen ihminen huolestuu toisen ihmisen sairastuttua. Varaisovanhemmat puhuivat myös nykyajan kovasta menosta ja jopa mahdollisista uhkista, kuten esimerkiksi kouluelämän kovista vaatimuksista sekä lasten ja nuorten ongelmista. Tulevaisuus oli mietityttänyt myös useita, kuinka he jaksavat ja millaiseksi varaisovanhemmuus muodostuu iän karttuessa. Vanhimmat varaisovanhemmat kertoivat murehtivansa tulevaisuutta lastenlastensa suhteen. Mitä tapahtuu jos lapsenlapset muuttavat pois lähiseudulta? Katkeaako yhteydenpito? Kaikki toivoivat, että varaisovanhemmuussuhde jatkuisi mahdollisimman pitkään jopa heidän elämänsä loppuun saakka.

”Kun Piia tai Tiina on sairas...niin sitä heti huolestuu ja toivoo, että se paranis pian. Syksyllä Tiinalla oli tosi paha mahatauti ja se joutui sairaalaan...oli se kyllä kippee niin silloin tuntu, että voi kun vois jotain tehdä.” Liisa 69v.

” Heikin kanssa ollaan puhuttu, että mitenkähän se Joonan vanhempana viittää tulla mejän tykö kun ollaan vanhoina.” Helmi 81v. ja Heikki 82v.

”Tiedän, että olen Teijan ja Hannan pappi aina.” Kalle 52v.

Varaisovanhemmat eivät kokeneet vastuuta lastenlastensa kasvatuksesta eivätkä välttämättä halunneet sitä ottaakaan. Heidän mielestään kasvatusvastuu kuuluu vanhemmille, mutta kokivat kantavansa suurta vastuuta lapsista. Tietenkin he neuvoivat ja opastivat lapsia tarpeen tullen sekä tukivat vanhempia. Varaisovanhempia ei välttämättä sido sellainen kasvattamisen pakko kuin omia biologisia isovanhempia (Aukia & Manninen 1999, 215). Kuitenkin vanhemmat toivoivat, että lapsilla olisi tiettyjä rajoja kun he ovat varaisovanhempien luona. Varaisovanhempien luona pätsivät samat säännöt kuin kotonakin.

”Joskus kun lapset on yökylässä... niin annetaan niiden vähän touhuta sellasia asioita...jota ei välttämättä kotona saada tehdä... vaikka mesettää kahteentoista saakka.” Liisa 69v.

”Ei me lapsia komenneta, kun ne on nii kilttejä.” Helmi 81v. ja Heikki 82v.

Kaikki haastattelemiini varaisovanhemmat olivat elämänmyönteisiä ja omalla tavallaan aktiivisia. He pitivät varaisovanhemmuutta yhtenä tärkeänä osa-alueenaan elämässään.

Varaisovanhempien kokemukset toiminnasta ja sen merkityksistä vaihtelivat koska heidän ikäjakaumansa oli suuri ja elämäntilanteensa yksilöllinen. Nuoremmat varaisovanhemmat kokivat toiminnallaan olevan paljon merkitystä niin itselleen kuin lapsenlapsilleen ja heidän perheilleen. Heidän mielestään heillä on vielä paljon annettavaa nuoremmille sukupolville. Heidän toimintakykynsä kaikilla osa-alueilla oli hyvä eikä se luonut juuri minkäänlaisia rajoitteita. Ikääntyneemmät varaisovanhemmat taas totesivat parhaimpien päiviensä olevan ohi ja kokivat olevansa pääasiassa ottavina kuin antavina osapuolina. Heidän toimintakykynsä oli selvästikin jo jonkin verran heikentynyt, mutta he eivät vielä tarvinneet apua kotona selviytyäkseen. Kuitenkin he olivat tyytyväisiä, että näin iäkkäämpinä saavat olla tekemisissä nuoremman sukupolven kanssa ja he elävöittävät heidän arkeaan suuresti.

Vaikka varaisovanhemmuus on aika uusi toimintatapa, olivat haastattelemani henkilöt ennakkoluulottomasti ja rohkeasti lähteneet toimintaan mukaan. Näistä ikääntyneistä ei voi sanoa, että he ajattelisivat vanhanaikaisesti tai olisivat jumittuneet paikalleen. Sukupolvien ketju voi toteutua monella tavalla. Biologinen perimä ei ole ainoa tie isovanhemmuuteen. Sukupolvien ketjun voi nähdä laajempaan kuin pelkästään biologisen perimän jatkeena. Jälleen on kysymys asenteista ja ennen kaikkea rakkaudesta ja välittämisestä. (Ijäs 2006, 56.) Isovanhempana olemiseen ei ole olemassa yhtä ainoaa tapaa eikä myöskään ole yhtä isovanhemman roolia, vaan on monia erilaisia tapoja olla isovanhempi (Tirkkonen 2000, 21). Varaisovanhemmuus ei ole sukupuoli sidonnaista toimintaa, vaan naisilla ja miehillä on tasapuoliset mahdollisuudet toimia varaisovanhempana. Minusta se on hieno asia, että miesten osallistuminen on yhtä luonnollista kuin naisten. Yleensä naiset ovat vapaaehtoistyössä aktiivisempia ja heille suunnattua toimintaa on enemmän tarjolla.

Haastateltavat eivät itse koe tekevänsä vapaaehtoistyötä, vaan pikemminkin vapaamuotoista auttamistyötä joka perustuu vapaaehtoisuuteen, heidän omaan valintaansa toimia toisen ihmisen hyväksi. Vapaaehtoistoiminta mielletään sellaiseksi toiminnaksi, joka vaatii jotain yhdistytystä tai organisaatiota taakseen kuten esimerkiksi Suomen Punainen Risti tai Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Yksityinen varaisovanhemmuustoiminta, jota ei ole virallisesti organisoitu voisi olla sosiaalista vapaaehtoista toimintaa. Se on yksilöstä lähtevää toimintaa, jota tehdään kiinnostuksesta lähimmäisiä kohtaan (Kurki 2007, 127).

Varaisovanhemmat kannustavat myös muita ikääntyneitä toimimaan varaisovanhempina jos he kokevat, että heillä on voimavaroja ja mielenkiintoa toimia nuoremman sukupolven kanssa. Nuoremmat varaisovanhemmat olisivat jopa valmiita olemaan useimmille lapsille varamummoja ja pappoja, mutta kokivat etteivät ole löytäneet sopivia kanavia/yhteistyötahoja lasten ja ikääntyneiden kohtaamiseksi. Koska he itse olivat alkaneet varaisovanhemmiksi sattumalta tai sukulaisuuden kautta, he toivoisivat jonkinlaista yhdistystoimintaa myös Pohjois-Suomeen. Jonkinlainen verkostoituminen näyttäisi olevan tarpeen. Pohjois-Suomessa ei ole minkäänlaista yhdistystoimintaa varaisovanhemmille.

5.2 Arvokasta annettavaa puolin ja toisin

Suurin osa varaisovanhemmista tiesivät omaavansa voimavaroja, jotka mahdollistavat toiminnan lastenlastensa kanssa, mutta niiden yksilöiminen oli vaikeaa. Helpottaakseni voimavarojen yksilöimistä käytin haastattelussa apuna Simo Koskisen voimavaraluokitusta, jossa ikääntyneiden erilaiset voimavarat on luokiteltu neljään pääluokkaan joiden alla vielä yksilöidään eri voimavarat yksityiskohtaisemmin. Muokkasin taulukkoa haastattelun tueksi. Siitä oli paljon apua ja varaisovanhemmat tunnistivat heti useita voimavaroja joita heillä on. Olin kiinnostunut nimenomaan niistä voimavaroista joita he itse kokivat itsellään olevan. Useat haastateltavat yllättyivät siitä, kuinka paljon heillä on erilaisia voimavaroja.

Yli puolet varaisovanhemmista oli kolmannen iän saavuttaneita tai saavuttamassa sitä lähivuosina. He kokivat olevansa hyvässä kunnossa niin fyysisesti kuin psyykkisesti ja omaavansa paljon erilaisia voimavaroja, joita he voivat hyödyntää elämässään niin yksilö- kuin yhteiskuntatasolla. He tunsivat, että pystyvät tekemään samoja asioita kuin keski-ikäisetkin. He olivat sitä mieltä, ettei yhteiskunnallisella tasolla heidän voimavarojaan arvosteta tai niiden olemassa oloa ei edes tiedosteta. Toimintakykyinen ja aktiivinen ikääntynyt henkilö pystyy erinomaisesti tukemaan lastensa perheitä ja mahdollisesti myös toimimaan varaisovanhempina (Sinnemäki 2005, 19).

Eräs haastattelemani seniori-ikäinen nainen kertoi oman kokemuksensa muiden ihmisten suhtautumisesta ikääntyviin. Hän oli lehdessä nähnyt ilmoituksen, jossa etsittiin turvallisia perheitä jotka tarjoaisivat viikonloppupaikkoja lapsille, joilla on kotiooloissa ongelmia esim. vanhempien päihteidenkäyttö. Hän oli lähestynyt kunnan sosiaalitoimea ja

kertonut olevansa kiinnostunut kyseisestä toiminnasta. Sosiaalitoimesta oli ensimmäisenä kysytty naisen ikää ja todettu, että he etsivät nuorempia ihmisiä toimintaan. Nainen oli pettynyt, koska hänet iän perustella karsittiin heti pois eikä kysytty muita mahdollisia tekijöitä jotka olisivat vaikuttaneet valintaan. Modernissa yhteiskunnassa kronologinen ikä määrittelee ja rajaa elämänmahdollisuuksia. Välillä voi kuitenkin miettiä, miksi ikää kysytään, miten sitä kysytään ja mihin tarkoituksiin ikätietoa käytetään? (Rantamaa 2005, 65.) Kyseisessä tilanteessa ikästereotyytiat vaikuttivat selvästi sosiaalitoimen suhtautumiseen ja päätökseen. Kronologisen iän perusteella arvioidaan usein esimerkiksi ihmisten fyysistä tai psyykkistä toimintakykyä. Tässäkin tapauksessa ei oltu kiinnostuneita muista mahdollisista voimavaroista, jotka olisivat voineet vaikuttaa myönteiseen suhtautumiseen ja jopa toiminnan mahdollistamiseen.

Kolmas ikä koettiin voimavaraksi koska nyt on aikaa lapsille. Eläkkeellä olevilla varaisovanhemmilla oli riittävästi aikaa tavata lapsenlapsiaan. Kolmas ikä on henkilökohtaisen hyvinvoinnin lisäämisen aikaa. Silloin on mahdollista tehdä sellaista, mitä työssä ollessa ei ehtinyt tehdä. (Karisto 2002, 138.) Yksi varaisovanhempi on yhä työelämässä mukana, mutta hän odottaa kovasti eläkkeelle pääsyä.

”Tyttöjen kans nähdään lomilla ja joskus viikonloppuina, kun työelämä vielä rajoittaa jonkin aikaa.” Kalle 52v.

”Melkein aina meillä on aikaa olla tyttöjen kans, paitsi silloin kun ollaan reissussa jossain.” Liisa 69v.

Tuottava ikääntyminen liittyy olennaisesti kolmanteen ikään. Käsitteellä halutaan nostaa esiin ikääntyneiden panosta yhteiskunnassa, heidän potentiaaliaan sekä arvokkaita, käyttämättömiä voimavaroja. (Koskinen 2007, 41.) Kolmannen iän ja tuottavan vanhenemisen käsitteet ovat lisänneet vanhenemisen myönteistä ymmärtämistä. Ne ovat nostaneet esiin ikääntyneiden ihmisten arvon itselleen ja yhteiskunnalle laajemminkin. Ne ovat kyseenalaistaneet vakiintuneet ikänormit, ikäodotukset sekä ikääntymistä koskevat stereotyytiat. Tuottava vanheneminen on kritiikki kaavamaisille huoltosuhdelaskelmille. (Koskinen 2004, 13.) Kolmannen iän aktiivisuus tuottaa iloa, terveyttä ja toimintakykyä.

Sosiaalinen verkosto on vahvistunut ja laajentunut varaisovanhemmuuden myötä. Varaisovanhemmuussuhde ei ole pelkästään kanssakäymistä varaisovanhemman ja lapsen välillä vaan siihen kuuluu lapsen elämää koskettavat asiat ja ihmiset. Varaisovanhempi

voi olla tekemisissä vanhempien, koulun, päiväkodin, sukulaisten ja hyvin monien eri toimijoiden kanssa. Eräs varaisoäiti kertoi, että hän on usein hakenut lapsia päivähoi-
dosta silloin kuin vanhemmat ovat sitä pyytäneet. Vuorovaikutussuhteet ovat laajoja ja
ne kuuluvat yhtenä osana varaisovanhemmuustoimintaan. Sosiaaliset verkostot ja koh-
taamisen paikat mahdollistavat toimintaa, joka rikastaa elämää, tekee siitä elämisen ar-
voisen ja kiinnittää yhteisöön (Hakonen 2008, 141).

*”Joskus olemme hakeneet tytöt heidän mummonsa ja
pappansa tyköä, jos vanhemmat ovat sitä pyytäneet. Vii-
meksi kun käytiin hakemassa ne niiden mökiltä, me kahvi-
teltiin monta tuntia.” Liisa 69v.*

*”Vanhempien töiden tai ...muiden menojen takia ollaan
viety tyttöjä harrastuksiin tai kavereiden luo.” Paavo 70v.*

Kaikki varaisovanhemmat ymmärsivät sosiaalisen verkoston merkityksen hyvinvoinnil-
leen tärkeäksi ja, että sen ylläpitäminen vaatii työtä kaikilta osapuolilta. Sosiaalinen
pääoma ei ole olemassa luonnollisesti, automaattisesti, vaan ihmisellä on sosiaalista
pääomaa vain niin kauan kuin hän voi ylläpitää sosiaalisia suhteitaan. Sitä ei omista
ilman jatkuvaa aktiivisuutta. Nyky-yhteiskunta tarjoaa lukuisia eri ryhmiä ja verkostoja
ja moninkertaistaa täten mahdollisuudet erilaisiin sosiaalisiin pääomiin. (Marin 2002,
104.) Ikääntyneiden yksinäisyys on tänä päivänä hyvin yleistä ja sosiaaliset verkostot
suppeita, siksi olisi tärkeää nostaa esille ikääntyneiden sosiaalisuus suuremmissa mitta-
kaavassa. Millä keinoilla voitaisiin edistää ikääntyneiden sosiaalisuutta?

*”Eihän meillä olis mitään tekemistä jos tytöt eivät kävis
meillä, kun meidän lapset ja lapsenlapset asuu Raumal-
la.” Liisa 69v.*

*”Jos ei tytöt kuuluisi elämäni niin mun elämä olisi aika
hiljaista...vaikea ajatella... mitä jos ei olis.” Kalle 52v.*

Haastateltavat pitivät hyvää terveyttään yhtenä tärkeimpänä voimavaranaan. Heidän
mielestään, he eivät voisi toimia aktiivisesti varaisovanhempina jos heillä olisi jokin
vakava sairaus tai toimintakyky oli rajoittunut huomattavasti. Varsinkin pienten lasten
kanssa toimimiseen tarvitaan hyvää kuntoa ja voimia. Haastatteluissa kävi ilmi myös se
seikka, että kaikilla ikääntyneillä fyysinen kunto alkaa luonnollisesti heikentyä, mutta se
ei ole este lasten kanssa olemiseen. Aktiivinen oleminen on mahdollista, vaikka fyysiset
voimavarat heikkenevät. Silloinkaan ei tarvitse luopua elämää merkityksellistävistä asi-

oista. (Hakonen 2008, 156.) Dementian lisääntyminen oli myös mietityttänyt useimpia varaisovanhempia, koska siitä keskustellaan niin paljon. Varaisovanhempien tuttavapiirissä joillakin oli jo dementiaa. Varaisovanhempien mielestä lasten kanssa touhuaminen ylläpitää fyysistä kuntoa sekä pitää mielen virkeänä. Puhuttiinpa jopa dementian ehkäisemisestä.

”Täytyy yrittää tehdä kaikenlaista jotta pysys virkeänä...pitäähän tuota päätäkin reenata kun nykyään puhutaan niin paljon siitä dementiasta.” Liisa 69v.

Eletty elämä, elämän viisaus ja kokemus olivat yksi tärkeimmistä voimavaroista joita ikääntyneet korostivat. Omien lasten ja lastenlasten kautta saatu kokemus on auttanut monissa asioissa. Näiden kokemusten puute ei kuitenkaan ole haitannut mitenkään varaisovanhempana toimimista. Eräs varaisoisä kertoi, että hän ei ollut aikaisemmin ollut tekemisissä lasten kanssa, mutta oli oppinut onnistumisten ja erehdyksien kautta monia asioita esimerkiksi lastenhoidosta. Pitkä elämä mahdollistaa kyvyn muistella ja varaisovanhemmat kertovat usein lapsille esimerkiksi omasta lapsuudestaan tai vanhoista ajoista. Yksi varaisovanhempi oli ollut lapsen kanssa mustikoita poimimassa ja oli tullut puhetta marjojen terveellisyydestä. Varaisovanhempi oli kertonut lapselle kuinka heidän oli lapsena pitänyt syödä kuivattua mustajuurta koska siinä oli kuulemma ollut paljon vitamiineja. Mustajuuri oli maistunut todella pahalle, mutta silti sitä oli pitänyt syödä. Lapsi oli sitten kertonut vanhemmilleen tätä tarinaa ja kuinka kauheaa se oli hänen mielestään ollut. Ikääntyvien muistot ja kertomukset tutustuttavat nuoremmat sukupolvet menneen elämäntavan piirteisiin (Korkiakangas 2002, 176).

”Muistan kun otin Tiinan ensi kerran syliin...en ollut koskaan aikaisemmin pitänyt vauvaa sylissä. Tuntui, että rikki se menee.” Kalle 52v.

Myönteinen elämänasenne on selvästikin yksi kantava voimavara varaisovanhemmudessa. Kaikista haastattelemistani ikääntyneistä näkyi positiivinen asenne monia asioita kohtaan, kuten elämään yleensä ja uusiin asioihin. Positiivisella elämänasenteella voi vaikuttaa oman elämän kulkuun ja mielenterveyteen. Mahdollisuus toimia vastuullisesti ja olla tekemisissä nuoremmat sukupolven kanssa voi vaikuttaa positiivisesti ikäihmisen elämänmyönteisyyteen ja voi luoda merkityksellisyyden ja pysyvyyden tunnetta kykenemisestä solmimaan luottamuksellisia vuorovaikutussuhteita vieraisiin lapsiin. Mielenkiintoista voi olla myös tutustua nykyajan lasten elämään. (Vahanen 2006, 5.)

Mielestäni olisi tärkeää antaa kaikille ihmisille, ikään katsomatta nämä samat mahdollisuudet kokea elämässään jotain ainutkertaista.

Varaisovanhemmat eivät kokeneet taloudellisten voimavarojen olevan suuressa merkityksessä, kunhan perustarpeet saatiin tyydytettyä. Kaikki totesivat, että nykyajan ikään-tyneillä on kuitenkin enemmän rahaa käytössään kuin ennen. Tietenkin hyvä taloudellinen tilanne on etu, silloin voi käyttää rahaa vapaammin ja ostaa lapsillekin jotain. Vain yksi varaisovanhempi kertoi antavansa lapsille rahaa ja auttavansa tarpeen tullen taloudellisesti. Muut varaisovanhemmat lähinnä ostivat pieniä asioita kuten esimerkiksi kirjoja, piirustustarvikkeita ym. Mielestäni taloudelliset resurssit eivät vaikuta oleellisesti varaisovanhempiana toimimiseen, mikä luo kaikille ikääntyneille taloudellisista näkökulmasta tasapuoliset mahdollisuudet.

”Ruukaan antaa rahaa tyttöjen harrastuksiin. Hyvähän se vaan on, että on niitä harrastuksia.” Kalle 52v.

”Kaupasta ostetaan tytöille joskus tehtäväkirjoja tai jotain pientä.” Liisa 69v.

Kokemus omista voimavaroista vaihteli ja erityisesti vanhimmalla pariskunnalla se näkyi eniten. He eivät kokeneet omaavansa omasta mielestään juuri minkäänlaisia voimavaroja. He korostivat, että lapset antavat voimaa elämään. Voimavarat vaihtelevat suuresti johtuen ikääntyvien iästä, toimintakyvystä ja elämäntilanteesta. Se tuntui minusta hyvin luonnolliselta.

5.3 Toimintaa arjen pyörteessä

Käytännön tasolla varaisovanhempiana toimiminen on samanlaista toimintaa kuin isovanhempanakin oleminen. Se on arkipäivän toimintaa, mutta välillä juhlaakin. Käytännössä se on lasten kanssa olemista, heidän hoitamistaan ja huolehtimistaan. Varaisovanhemmat korostivat, että aika kuluu paremmin kuin on ”oikeaa” tekemistä. Toiminta tuntuu luontevalta osalta elämää. Varaisovanhempien mukaan he toimivat samoin olivatpa he omien biologisten lastenlastensa kanssa tai varalastenlastensa kanssa.

”Piian ja Tiinan kans tehdään samoja asioita kun omien lastenlasten kanssa. Ei siinä paljon eroja ole.” Paavo 70v.

”Lasten kanssa touhutessa päivä kuluu nopeasti.” Liisa 69v.

Varaisovanhemmat tapaavat tai ovat yhteydessä lapsenlapsiinsa säännöllisesti, riippuen siitä kuinka kaukana asuvat toisistaan. Lähimpänä asuvat (naapurissa) tapaavat toisiaan lähes päivittäin ja kymmenien kilometrien päässä asuvatkin tapaavat joka viikko. Kauempana asuvat pitävät yhteyttä säännöllisesti puhelimitse sekä internetin välityksellä. Aina kun on mahdollista lapset tapaavat varaisovanhempiaan esimerkiksi mökillä. Tiivis yhteydenpito oli kaikille yhteistä ja sitä pidettiin tärkeänä asiana, jotta saatiin synnytettyä turvallinen vuorovaikutussuhde lasten kanssa. Varaisovanhemmuus ei ole itsensänselvyys ja mahdollisuus, vaan se on aktiivisesti luotava suhde (Marin 2002, 113).

”Kun lapsia ei nää vähään aikaan, tuntuu että, nyt tarttee soittaa niille ja kysyä mitä heille kuuluu? Viikon tauon jälkeen ruppee niitä kaipaamaan.” Liisa 69v.

”Joona käy meillä melkein joka päivä ja minä käyn usein heillä.” Helmi 81v.

”Näemme tyttöjen kanssa harvemmin koska asumme niin kaukana, mutta sitten kyllä useammin soittelen tytöille ja kyselen kuulumisia.” Kalle 52v.

Varaisovanhemmuudessa tärkeimpänä koettiin sen toiminnallisuus. Eläkkeelle siirtymisen aiheuttamaa vapaata aikaa haluttiin täyttää hyödyllisellä ja itseäkin ilahduttavalla toiminnalla. Itsensä toteuttaminen ja mielekäs vapaa-ajan tekeminen ovat tärkeitä hyvinvoinnin osatekijöitä (Koskinen 2004, 49). Yhteinen aika ja yhdessä tekeminen lasten kanssa oli kaikille haastateltaville tärkeää. Olennaista oli, että toiminnan ei tarvitse olla mitenkään suunnitelmallista ja hienoa vaan arkipäivän askareiden tekemistä.

Varaisovanhempien toiminta ei pyri tuottavuuteen ja suoritukseen. Siinä on keskeistä toiminnan kokemuksellisuus. Nämä piirteet luovat varaisovanhemmuudesta valtavan voimavaran varaisovanhemmalle, perheille ja yhteiskunnalle. (Marin 2002, 113.) Miehet puuhastelivat usein eri asioita lasten kanssa kuin naiset. Naiset tekivät yleensä ”nais-ten töitä” kuten esimerkiksi puutarhanhoitoa, ruuan laittoa, askartelua, kaupoissa käyn-

tiä, ulkoilua ym. Miehet taas puolestaan tekivät lastenlasten kanssa perinteisiä miesten töitä, esimerkiksi kalastus, veneily, uiminen, nikkarointi ym.

”Mukavaahan se on touhuta tyttöjen kanssa, Piian kanssa ollaan aina kesäsin käyty uimassa hiekkapankeilla... tulee itelläkin käytyä samalla uimassa.” Paavo 70v.

”Eihän se oo mitään ihmeellistä toimintaa, ihan tavallista arkipäivää...puuhastellaan kaikenlaista... ulkoillaan, laitetaan ruokaa ja sen sellaista.” Liisa 69v.

”Ostin mökille moponkin, että Teijakin viihtyisi siellä... olisi silläkin jotain mukavaa.. kun se on jo niin iso.” Kalle 52v.

Yhdessä olo on mukavaa, mutta on tärkeää huomioida varaisovanhempien jaksaminen ja omat menot. Nuoremmat varaisovanhemmat tunsivat jaksavansa useitakin päiviä lasten kanssa, mutta pienempien lasten kanssa päiväkin voi tuntua raskaalta. Vanhempien varaisovanhempien jaksaminen oli rajallista ja se hyväksyttiin osana ikääntymistä. He tiedostivat, ettei heidän tarvitsekaan jaksaa mahdottomia ja toimivat omien voimavarojensa puitteissa. Vanhemmat tiedostavat heidän voimavaransa eivätkä he odottanetkaan että he jaksaisivat hoitaa lapsia pitkiä aikoja.

”Ylensä tytöt on silloin meillä yötä kun vanhemmat menevät jonnekin ja tarvitsevat hoitopaikkaa. Eihän ne meillä pitkiä aikoja ole...joskus viikonlopun ajan.” Liisa 69v.

”Joskus kun Joona alkaa riehuu ja vauhti kiihtyy ja me ei enää jakseta...niin silloin voidaan laittaa Joona kotiin (asuu naapurissa).” Helmi 81v. ja Heikki 82v.

On tärkeää, että eri-ikäisillä on mahdollisuus päästä osallisiksi toistensa elämäkokemuksista. Perheet ja suvut ovat tänä päivänä hajautuneet omiin oloihinsa, ja luonnollinen käytännön taitojen, tietojen ja arvojen välittyminen sukupolvien kesken katkeilee. Sellaisia sukupolvien välisen kanssakäymisen muotoja, joita muutokset yhteisöissä ja yhteiskunnassa edellyttävät, on kuitenkin olemassa vielä harvakseltaan. Tarvitaan uudenlaisia tapoja edistää eri-ikäisten vuorovaikutusta. (Moilanen 2005, 94.)

”Käyn syksyisin tyttöjen kanssa marjassa. Eihän nykyäikänä nuoret enää paljon marjasta, mutta houkuttelen tyttöjä aina mukaan, että saavat kokemuksia siitäkin.” Liisa 69v.

Miten sitten tavoitetaan ikäihmiset, miten heitä pyydetään työhön mukaan? Ikäihmisten tavoittamiseen on monta tapaa. Lähtökohtana lienee se, että etsitään sieltä, missä heillä on tapana olla. On hyvä lähestyä alueen, lähiön, kaupunginosan tai kylän senioriyhdistyksiä, talotoimikuntia ja erilaisia ikäihmisten kerhoja. Informaatiota voidaan antaa erilaisilla ikääntyvien kursseilla ja tapahtumissa. Ikääntyvien infopisteet kuten esimerkiksi seniorikeskukset ovat hyviä tiedon jakajia. Ikäihmisten vapaaehtoistoiminnalla on monia etuja. On sosiaalisia etuja, joista keskeisimpiä on hyvä mahdollisuus sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen. Ikäihmisten ollessa enemmän ja enemmän mukana yhteiskunnallisessa elämässä kuva heistä muuttuu vähitellen ja heidän merkitystään aletaan arvostaa. Heidän kauttaan myös solidaarisuuden asenne voi levitä yhä laajempaan ympäristöön. Järjestöt ja organisaatiot saavat puolestaan tuekseen ihmisiä, joilla on laaja ja syvä kokemuskenttä. (Kurki 2007, 133–134.)

”Voisihan sitä ihan hyvin olla jokin yhdistys tai sellaista toimintaa johon vois mennä mukaan. Sehän vois vaikka olla sellainen välitys juttu.” Liisa 69v.

Varaisovanhemmuus ymmärrettiin nimenomaan sijaisivanhemmuutena. Ne varaisovanhemmat, joilla oli omia biologisia lapsenlapsia kokivat olevansa varaisovanhempia sanan tarkassa merkityksessä. He kertoivat olevansa varaisovanhempia eivätkä kokeneet olevansa ”oikeita” isovanhempia. He tiedostivat biologisten isovanhempien aseman ja vastuun, mutta toimivat käytännössä samalla tavoin kuin biologiset isovanhemmat. Yhteiselo on arkea ja juhlaa, iloja ja suruja. Toiminnan vapaaehtoisuus oli eroavaisuus biologisen isovanhemmuuden ja varaisovanhemmuuden välillä. Muita eroavaisuuksia varaisovanhemmat eivät juuri nähneet. Varaisovanhemmat kuvasivat varaisovanhemmuuskäsitettä niin, että he ovat turvallisia, kokeneita aikuisia jotka haluavat olla säännöllisesti tekemisissä lasten kanssa.

Haastatteluissa kävi ilmi, että on monta erilaista tapaa ryhtyä varaisovanhemmaksi. Se voi olla tietoinen valinta, mutta siihen voi myös ajautua esimerkiksi avioliiton tai muun sukulaisuuden kautta. Varaisovanhemmilla oli monta tarinaa siitä, miten he olivat päätyneet varaisovanhemmiksi. Nuorin varaisovanhempi oli alkanut varaisoisäksi avioliiton kautta ja se oli tuntunut aivan itsestään selvältä ratkaisulta. Nuorempi pariskunta oli ryhtynyt tuttavaperheen varaisovanhemmiksi, koska perheen lasten biologiset isovan-

hemmat asuivat ulkomailla ja eivät he näe heitä usein. Eläkkeellä oleva sukulaispariskunta halusi olla perheen apuna ja tukena koska tiesivät, että heistä voi olla apua perheelle. Vanhin pariskunta kertoi, että varaisovanhemmus on heille aikamoista sattumaa. Naapuriin muutti uusi perhe Etelä-Suomesta ja naapurin lapset valitsivat heidät varaisovanhemmikseen.

6 POHDINTA

Aloitin opinnäytetyön tekemisen syksyllä 2007 kirjallisuuteen tutustumalla. Teoriatietoa luin paljon vaikka itse varaisovanhemmuutta koskevaa kirjallisuutta ei juuri ole saatavilla. En luovuttanut, vaan etsin kirjallisuutta, josta olisi mahdollisimman paljon hyötyä työssäni. Löysin lopulta opinnäytetyöhöni runsaasti lähteitä. Sain haastatteluista paljon tietoa ja ikääntyvien omia kokemuksia varaisovanhemmuudesta. Pidin sitä tärkeimpänä osiona työssäni.

Haastatteluja oli mukava tehdä. Ne sujuivat hyvin ja herättivät mielenkiintoani yhä enemmän asiaa kohtaan. Haastattelumenetelmänä teemahaastattelu oli mielestäni oikea vaihtoehto juuri tähän tutkimukseen. Ensimmäiseksi tutkimukseksi olen tyytyväinen lopputulokseen vaikka parantamistakin löytyy. Haastatteluteemojen alakysymyksiä olisi voinut olla runsaammin, jolloin tulosten analysoiminen olisi voinut olla helpompaa. Onnistuin kuitenkin saamaan vastauksia niihin kysymyksiin, joita työssäni olin esittänyt. Haastatteluissa tuli esille myös monia muita kysymyksiä kuin vain omat haastattelukysymykseni eli tilanne eli jatkuvasti. Kuvaisin haastattelutilanteita rennoksi keskusteluksi, joissa varaisovanhemmuudesta puhuttiin ihmiseltä ihmiselle eikä niinkään ”asiallisesti”. Haastateltavien ”oman äänen” kuuleminen oli työni tarkoitus ja koin saavuttaneeni tavoitteeni. Tavoitteenani oli saada tietoa varaisovanhempien subjektiivisista kokemuksista ja tuntemuksista. Analysoidessa haastatteluja pystyin havaitsemaan vastauksissa eroja. Yksilöhaastattelussa haastateltava kertoo omakohtaisempia kokemuksia, ehkä syvemmällä tasollakin, kun taas parihaastattelu on tavallaan kahden ihmisen yhteinen kertomus, vaikka haastateltavilla on omat ajatuksensa ja kokemuksensa asiasta.

Opinnäytetyöprosessissa teoriaosuuden käsitteet olivat helppo rajata ja niiden pohjalta tuntui luontevalta jatkaa tutkimusosuuteen. Vaikein osuus työssäni oli tulosten analysointi ja niiden avaaminen kirjoitettavaan muotoon. Tulokset hämmensivät minua jonkin verran, koska odotin enemmän samankaltaisia vastauksia varaisovanhemmilta. Tuloksissa erottui selvästi varaisovanhempien suuret ikäerot, olihan varaisovanhemmilla ikäeroa jopa 30 vuotta. Nuoremmat varaisovanhemmat olivat selvästi aktiivisempia ja ajattelivat asioista ”modernimmin” kuin vanhemmat varaisovanhemmat. Voimavaroihin kohdistuvassa osiossa erot näkyivät selvimmin. Vanhimman pariskunnan ajatukset omista voimavaroista olivat kaikista vähäisimmät ja he myös pitivät panostaan varaisovanhempina vähäisimpinä.

Varaisovanhemmuus koetaan erilaisilla eri-ikäisenä. Seniori-ikäiset ovat yleensä toimintakyvyltään ja aktiivisuudeltaan parempi kuntoisia kuin ikääntyneemmät ikäihmiset. Se ei kuitenkaan vaikuttanut oleellisesti varaisovanhempana toimimiseen vaan kuuluu osana elämänkulkuun. On tärkeää huomioida, että myös neljännessä iässä olevat voivat olla hyvässä kunnossa ja ennen kaikkea haluavat toimia aktiivisesti. Olisi tärkeää suoda kaikille halukkaille ikääntyneille varaisovanhemmuuden mahdollisuus iästä katsomatta. Oma asenne ja arvot olivat merkityksellisiä asioita varaisovanhemmuudessa. Haastattelut korostivat elämänmyönteisyyttä, omaa positiivista asennettaan ja uusien toimintatapojen hyväksymistä. Heistä varaisovanhemmuus on mahdollisuus mukavaan yhdessäoloon ja, tärkeintä, että sillä on jotain merkitystä heille itselleen tai jollekin muulle.

Työni tulokset olivat hyvin myönteisiä, mutta täytyy myös huomioida, että varaisovanhemmuudessa on sekä positiivisia että kielteisiä puolia. Opinnäytetyössäni ei juuri tullut esiin varaisovanhemmuuden negatiivisia puolia, koska haastateltavien määrä oli kuitenkin aika pieni. Mutta uskon, että niitäkin joissakin tapauksissa on. Kaikilla ikääntyneillä ei ole mahdollisuutta varaisovanhemmuuteen esimerkiksi huonon terveytensä vuoksi. Voi olla myös sellaisia varaisovanhempia joiden kokemukset eivät ole laisinkaan positiivisia, erilaisista syistä johtuen. Halusin tuoda esille myös varaisovanhemmuuden kielteisiä puolia, jottei tutkimuksellani luoda liian ruusuista kuvaa varaisovanhemmuudesta.

Työni tarkoituksena on tuoda esiin yksi varteenotettava mahdollisuus, josta hyötyisivät monet eri toimijat. Varaisovanhemmuus on yksi tapa viettää mielekästä elämää eläkeikäällä ja jopa aiemmin. Isovanhemmuus perinteisesti liitetään vanhuuteen, mutta isovanhemmuus ja varaisovanhemmuus voivat alkaa jo paljon aikaisemmin jopa 40-vuotiaana. Varaisovanhemmuus toimintaa tulisi tuoda enemmän esille ja varsinkin ikääntyvien tietoon. Varaisovanhemmat voisivat verkostoitua ja jonkinlaisen yhdistystoiminnan kautta sen tietoisuus lisääntyisi ja toiminta vakiintuisi. On hyvä huomioida myös ne ikääntyvät jotka eivät pysty tai halua olla aktiivisia ja osallistua erilaisiin toimintoihin. Varaisovanhempana toimiminen on aina ikääntyneen oma valinta ja sitä tulee arvostaa. Ikääntyneet ovat omia ainutlaatuisia persoonia eikä heitä pidä ajaa samaan muottiin, mutta olen sitä mieltä, että erilaisia mahdollisuuksia pitää olla joista voi valita itselleen sopivan vaihtoehdon.

Opinnäytetyötäni olisi mahdollista jatkaa monella tutkimuksella. Varaisovanhemmuutta olisi mielenkiintoista tutkia syvemmin myös vanhempien, lasten tai vaikka biologisten

isovanhempien näkökulmasta. Työssäni näkyy vain yhden toimijan näkökulma, mikä oli tietoinen valinta siksi, että olin nimenomaan kiinnostunut ikääntyvien voimavaroista ja mahdollisuuksista. Tulokset ja painopisteet olisivat varmasti toisenlaiset. Toivottavasti tulevaisuudessa varaisovanhemmuus kiinnostaa tutkijoita ja opiskelijoita ja, että sitä tutkitaan enemmän.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut haastavaa, mutta varsin mielenkiintoista. Se on herättänyt monissa ihmisissä kiinnostusta, onhan varaisovanhemmuus vielä aika tuntematon käsite ja toimintamuoto. Olen tyytyväinen, että valitsin aiheen, jota ei ole tutkittu juuri lainkaan. Teoriaosuuden kirjoittaminen vaati paljon työtä, koska ei ollut saatavilla aikaisempia tutkimuksia tai kirjoja jotka käsittelisivät varaisovanhemmuutta.

Tutkimusta ei tehdä vain tutkimisen vuoksi vaan siitä pitää olla hyötyä jollekin. Omat motiivini varaisovanhemmuustutkimukseen ovat moninaiset. Puhun varaisovanhemmuuden puolesta siksi, että perheelläni on hyviä ja pitkäaikaisia kokemuksia varaisovanhemmuudesta. Erityisesti minua kiinnostaa varaisovanhemmuus ilmiönä, sen tuntemattomuus. Mielestäni ikääntyneitä ei arvosteta tarpeeksi eikä heidän voimavarojaan tunneta. Varaisovanhemmuus on suuri mahdollisuus kaikille osapuolille ja siitä voitulla elinikäinen suhde osapuolten välille. Tutkimukseni ei koske pelkästään ikääntyneitä itseään vaan kokonaisia perheitä, lapsia ja vanhempia. Toivon, että tulevaisuudessa tämä toimintamuoto saisi enemmän huomiota ja se vakiinnuttaisi paikkansa sukupolvien välisessä kanssakäymisessä.

LÄHTEET

- Aejmelaeus, Riitta & Kan, Suvi & Katajisto, Kaija – Riitta & Pohjola, Riitta 2007. Erikoistu vanhustyöhön. WSOY oppimateriaalit Oy, Helsinki
- Aukia, Pekka & Aukia, Ritva-Liisa 2006. Täyttä päivää. Kirjapaja Oy, Helsinki
- Aukia, Pekka & Manninen, Kirsti 1997. Uusi suurperhe- katiska vai turvaverkko? Kirjapaino Oy, Helsinki
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä
- Hakonen, Sinikka 2008. Ikääntyvien voimavarat. Teoksessa Suomi, Asta & Hakonen, Sinikka (toim.) Kuluerastä voimavaraksi. WS Bookwell Oy, Juva
- Helander, Voitto 2006. Seniorikansalainen voimavarana. Kuntaliiton paino, Helsinki
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes Pirkko & Sajavaara Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki
- Ijäs, Kirsti 2004. Isovanhemmat muutosten keskellä. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä
- Ijäs, Kirsti 2006. Ikääntyvän ihmissuhteet. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä
- Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo 2006. Suomalainen yhteyskunta. WSOY Oppimateriaalit Oy, Helsinki

- Jyrkämä, Jyrki 2005. Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen - iän sosiologiaa. Vastapaino, Tampere
- Karisto, Antti 2002. Kolmannen iän käsitteestä ja sen käytöstä. Gerontologia 16, 138
- Korhonen, Merja 2002. Aina oli joku kotona. Teoksessa Kolbe, Laura & Järvinen, Katariina (toim.) Onks ketään kotona? RT-Print Oy, Pieksämäki
- Korkiakangas, Pirjo 2002. Muistelusta voimavaroja vanhuuteen. Teoksessa Heikkinen, Eino & Marin, Marjatta (toim.) Vanhuuden voimavarat. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala
- Koskinen, Simo & Aalto, Leena & Hakonen, Sinikka & Päivärinta, Eeva 1998. Vanhustyö. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä
- Koskinen, Simo & Riihiaho, Sinikka 2007. Kolmas ikä elämänvaiheena. Teoksessa Koskinen, Simo & Hakapää, Liisa & Maranen, Pirkko & Piekkari, Jouni (toim.) Kolmasikäisten elämää pohjoisissa kaupungeissa – Kaupunki Elvi-hankkeen tutkimustuloksia. Lapin Yliopistopaino, Rovaniemi
- Koskinen, Simo 2007. Ikäihmisten asema Suomessa ja ikääntymisen käsityksiä. Teoksessa Vanhuuden monet kasvot. OKKA-säätiön julkaisuja. Saarijärven Offset Oy, Saarijärvi
- Koskinen, Simo 2007. Kyliltä kaupunkeihin. Teoksessa Koskinen, Simo & Hakapää, Liisa & Maranen, Pirkko & Piekkari, Jouni (toim.) Kolmasikäisten elämää pohjoisissa kaupungeissa – Kaupunki Elvi-hankkeen tutkimustuloksia. Lapin Yliopistopaino, Rovaniemi
- Kurki, Leena 2007. Innostava vanhuus. Oy FINN LECTURA Ab, Helsinki
- Kurki, Leena 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Osuuskunta Vastapaino, Tampere
- Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä

- Lammi-Taskula & Salmi 2008. Huoli jaksamisesta vanhempana. Teoksessa Mosio, Pasi & Karvonen, Sakari & Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (toim.) Suomalaisten hyvinvointi. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala
- Marin, Marjatta 2002. Yhteiskunta ja hyvä vanheneminen: lähestymistapoja hyvän vanhenemisen yhteiskunnallisiin ehtoihin. Teoksessa Heikkinen, Eino & Marin, Marjatta (Toim.) Vanhuuden voimavarat. Tammi, Helsinki
- Moilanen, Johanna 2006. Mentorointi ja sukupolvityö ehkäisevän lastensuojelutyön käytäntöinä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta. Lapset ja sosiaalityö. WS Bookwell Oy, Juva
- Mäkinen, Olli 2006. Tutkimusetiikan ABC. Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski
- Paajanen, Pirjo 2007. Perhebarometri 2007. Mikä on minun perheeni? Vammalan Kirjapaino Oy, Helsinki
- Rantamaa, Paula 2005. Ikä ja sen merkitykset. Teoksessa Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen - iän sosiologiaa. Vastapaino, Tampere
- Riihiaho, Sinikka 2007. Kolmasikäisten sosiaalinen aktiivisuus pohjoisissa kaupungeissa. Lapin Yliopistopaino, Rovaniemi
- Ruoppala, Isto 2004. Iäkkäiden henkilöiden harrastukset. Teoksessa Raitanen, Tarja-Liisa & Hänninen, Tuomo & Pajunen, Hannu & Suutama, Timo (toim.) Geropsykologia. WS Bookwell Oy, Porvoo
- Suomi, Asta 2003. Sukupolvi- ja perhetyö. Teoksessa Marin, Marjatta & Hakonen, Sinikka. Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. WS Bookwell Oy, Juva
- Taipale, Vappu 2002. Isoäitikirja. WS Bookwell Oy, Juva
- Tedra, Silva 2007. Vanhuuden vahvat ja avuttomat. Teoksessa Seppänen, Marjaana & Karisto, Antti & Kröger, Teppo. Vanhuus ja sosiaalityö. WS Bookwell Oy, Juva

Vahänen, Merja 2006. Sosiaalinen isovanhemmuus vapaaehtoistoimintana. Pro gradu-tutkielma. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsykologian laitos. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Kuopion Yliopisto

Internet lähteet:

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen 2002. Luettu 14.7.2008
<<http://www.tenk.fi/JulkaisutjaOhjeet/htkfi.pdf>>.

Karisto, Antti 2004. Kolmas ikä - Uusi näkökulma väestön vanhenemiseen. Teoksessa Ikääntyminen voimavarana. Tulevaisuuden liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004. Helsinki: Edita, 24–90. Tulostettu 10.3.2008
<www.vnk.fi/julkaisukansio/22004/j33-ikaantuminenvoimavarana/pdf/fi.pdf>.

Koskinen, Simo 2004. Ikääntyneiden voimavarat. Teoksessa Ikääntyminen voimavarana. Tulevaisuuden liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004. Helsinki: Edita, 24–90. Tulostettu 3.1.2008
<http://www.ulapland.fi/includes/file_download.asp?deptid=19721&fileid=6931&file=20051012114012.pdf&pdf=1>.

Moilanen, Johanna 2005. Lapset ja aikuiset kumppaneina – Sukupolvet verkoiksi – hanke 2002–2004. Loppuraportti. KOSKE Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Tulostettu 3.9.2008
<http://www.koske.jyu.fi/doc/200/Johanna_Moilanen_-_LAPSET_JA_AIKUISET_KUMPPANEINA_-_Sukupolvet_verkoiksi_hankkeen_loppuraportti.pdf>.

Rippstein, Katja 2008. Isovanhemmuus voi olla myös yhteisöllistä. Sana-lehden verkkojulkaisu
<http://www.sana.fi/etusivu/puheenvuorot/isovanhemmuus_voi_olla_myos_yhteisollista/>.

Sinnemäki, Tarja 2005. Isovanhemmuudesta voimaa. Selvitys isovanhemmuuteen liittyvästä toimintakentästä. Terveyden edistämisen keskus. Tulostettu 20.2.2008

<<http://www.tekry.fi/timage.php?i=100389&f=1&name=Isovanhemmuudesta+voima+a+-selvitys+2005.pdf>>.

Tirkkonen, Seija 2000. ”Se on semmoinen sivustakattojan rooli.” Isoäitien ja isoisien kokemuksia isovanhemmuudesta ja lastenlasten kasvatukseen osallistumisesta. Pro gradu-tutkielma. Kasvatustieteen laitos. Jyväskylän Yliopisto

<<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/8852/stirkkonen.pdf?sequence=1>>.

Vanhus- ja eläkeasioiden neuvottelukunta 2006. Vanhuuseläkeläiset yhteiskunnan voimavaroina. Tulostettu 10.3.2008

<<http://www.stm.fi/Resource.phx/orgns/neuvt/vanhusnk.htx.i261.pdf>>.

Perheet tyypeittäin vaimon/äidin iän mukaan 2007. Tilastokeskus

<http://www.stat.fi/til/perh/2007/perh_2007_2008-05-30_tie_001.html>.

Uusperheet koostumuksen mukaan 2007. Tilastokeskus

<http://www.stat.fi/til/perh/2007/perh_2007_2008-05-30_kuv_002.html>.

Väestöennuste 2010. Ennuste 2007. Tilastokeskus

<http://www.stat.fi/til/vaenn/2007/vaenn_2007_2007-05-31_kuv_002.html>.

Väestöennuste 2020. Ennuste 2007. Tilastokeskus

<http://www.stat.fi/til/vaenn/2007/vaenn_2007_2007-05-31_kuv_003.html>.

Väestöennuste 2030. Ennuste 2007. Tilastokeskus

<http://www.stat.fi/til/vaenn/2007/vaenn_2007_2007-05-31_kuv_004.html>.

IKÄ: _____

1. VARAISOVANHEMMUUS

- Miksi aloitte varaisovanhemmiksi?
- Mitä varaisovanhemmuus antaa?
- Mitä lapset merkitsevät teille?

2. VOIMAVARAT

- Millaisia voimavaroja koette itsellänne olevan varaisovanhempina?
- Millaisia voimavaroja lapset tuovat elämäänne?

3. VARAISOVANHEMMUUDEN ARKI

- Kuinka usein tapaatte/olette yhteydessä lapsenlapsiinne?
- Miten vietätte yhteistä aikaanne?